

KODEKS WYKROCZEŃ

Komentarz

redakcja naukowa Tadeusz Bojarski

Tadeusz Bojarski, Aneta Michalska-Warias
Joanna Piórkowska-Flieger, Maciej Szwarczyk

KOMENTARZE

WYDANIE

6

ZMIENIONE I UAKTUALNIONE

KODEKS WYKROCZEŃ

Komentarz

redakcja naukowa Tadeusz Bojarski

Tadeusz Bojarski, Aneta Michalska-Warias
Joanna Piórkowska-Flieger, Maciej Szwarczyk

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

KOMENTARZE

WYDANIE

6

ZMIENIONE I UAKTUALNIONE

*Stan prawny na 6 maja 2019 r.
z uwzględnieniem ustawy z 24 listopada 2017 r.
(Dz.U. z 2018 r. poz. 79) wchodzącej w życie 11 lipca 2019 r.*

Recenzent

Prof. dr hab. Violetta Konarska-Wrzosek

Wydawca

Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Michał Dymiński

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Łamanie

Fotoedytor

Komentarze do poszczególnych części napisali:

Tadeusz Bojarski: Uwagi wprowadzające, art. 1–51, 65–69, 84–93, 119–123

Tadeusz Bojarski, Maciej Szwarczyk: Przepisy wprowadzające

Aneta Michalska-Warias: art. 54–63, 94–97, 104–118, 133–139b, 148–166

Joanna Piórkowska-Fliieger: art. 52–52b, 63a–64, 70–83, 98–103a, 140–147a

Maciej Szwarczyk: art. 124–131

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2019

ISBN 978-83-8160-735-3

6. wydanie

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	13
Literatura podstawowa	17
Słowo wstępne	21
Uwagi wprowadzające	25
Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 821)	33
CZĘŚĆ OGÓLNA	35
Rozdział I. Zasady odpowiedzialności	35
Art. 1. [Wykroczenie]	43
Art. 2. [Kolizja ustaw w czasie]	58
Art. 2a. [Przekształcenie przestępstwa w wykroczenie. Zamiana kary]	61
Art. 3. [Zasada terytorialności. Zasada podmiotowa i przedmiotowa]	63
Art. 4. [Czas i miejsce popełnienia wykroczenia]	65
Art. 5. [Zasada winy w prawie wykroczeń]	66
Art. 6. [Wykroczenie umyślne i nieumyślne]	67
Art. 7. [Błąd co do zagrożenia czynu karą (karalności). Błąd co do faktu]	72
Art. 8. [Wiek sprawcy]	74
Art. 9. [Zbieg przepisów w prawie wykroczeń. Zbieg wykroczeń]	75
Art. 10. [Zbieg wykroczenia z przestępstwem]	81
Art. 10a. [Wielość wykroczeń i jedna kara]	85
Art. 11. [Usiłowanie wykroczenia]	86
Art. 12. [Podżeganie do wykroczenia]	89
Art. 13. [Pomocnictwo do wykroczenia]	92
Art. 14. [Odpowiedzialność podżegacza i pomocnika. Zasada indywidualizacji winy]	93

Art. 15.	[Obrona konieczna]	96
Art. 16.	[Stan wyższej konieczności]	99
Art. 17.	[Wyłączenie odpowiedzialności sprawcy niepoczytalnego]	102
Rozdział II. Kary, środki karne i zasady ich wymiaru		106
Art. 18.	[Kary (zasadnicze)]	109
Art. 19.	[Kara aresztu]	110
Art. 20.	[Kara ograniczenia wolności]	112
Art. 21.	[Świadczenia związane z obowiązkiem pracy]	114
Art. 22.	[Inne obowiązki w ramach kary ograniczenia wolności]	117
Art. 23.	[Zastępcza kara za karę ograniczenia wolności]	117
Art. 24.	[Grzywna]	119
Art. 25.	[Praca społecznie użyteczna za grzywnę. Zastępcza kara aresztu]	121
Art. 26.	[Przeszkody w orzekaniu kary aresztu]	123
Art. 27.	[Uwolnienie od zastępczej kary aresztu]	123
Art. 28.	[Środki karne (kary dodatkowe)]	126
Art. 29.	[Zakaz prowadzenia pojazdów]	128
Art. 30.	[Przepadek przedmiotów]	130
Art. 31.	[Podanie orzeczenia o ukaraniu do publicznej wiadomości]	131
Art. 32.	[Orzekanie nawiązki]	132
Art. 33.	[Ogólne dyrektywy wymiaru kary. Szczególne okoliczności wymiaru kary]	133
Art. 34.	[Zasada indywidualizacji wymiaru kary]	139
Art. 35.	[Orzekanie aresztu przy zagrożeniach alternatywnych]	140
Art. 36.	[Orzekanie nagany]	141
Art. 37.	[Chuligański charakter wykroczenia jako podstawa orzekania nawiązki]	142
Art. 37a.	(uchylony)	142
Art. 38.	[Recydywa wielokrotna]	142
Art. 39.	[Nadzwyczajne złagodzenie kary. Odstąpienie od wymierzenia kary]	144
Rozdział III. Zastosowanie środków oddziaływania wychowawczego		148
Art. 40.	(uchylony)	149
Art. 41.	[Stosowanie środków pozapenalnych]	149
Rozdział IV. Warunkowe zawieszenie wykonania kary aresztu		151
Art. 42.	[Warunkowe zawieszenie wykonania kary aresztu]	152
Art. 43.	[Negatywne przesłanki warunkowego zawieszenia wykonania kary aresztu]	153
Art. 44.	[Zarządzenie wykonania kary warunkowo zawieszonej]	153
Rozdział V. Przedawnienie orzekania, wykonania kary oraz zatarcie ukarania		155
Art. 45.	[Przedawnienie karalności i wykonania kary]	156
Art. 46.	[Zatarcie ukarania]	159

Rozdział VI. Wyjaśnienie wyrażeń ustawowych	161
Art. 47. [Wyjaśnienie wyrażeń ustawowych. Czyn zabroniony. Przepięstwo i wykroczenie podobne. Osoba najbliŹsza. Instytucja państwowa. Chuligański charakter wykroczenia. Stopieñ społecznej szkodliwosci czynu. Rzecz ruchoma. Dokument]	161
Rozdział VII. Stosunek do ustaw szczególnych	166
Art. 48. [Zakres stosowania przepisów części ogólnej]	166
CZĘŚĆ SZCZEGÓLNA	169
Rozdział VIII. Wykroczenia przeciwko porządkowi i spokojowi publicznemu	171
Art. 49. [Lekceważenie narodu i państwa polskiego]	173
Art. 49a. [Bezprawne przekroczenie granicy państwowej]	177
Art. 50. [Nieopuszczenie zbiegowiska publicznego]	179
Art. 50a. [Posiadanie niebezpiecznych przedmiotów w miejscu publicznym]	181
Art. 51. [Zakłócenie spokoju lub porządku publicznego]	183
Art. 52. [Naruszenie przepisów o zgromadzeniach]	188
Art. 52a. [Nawoływanie do przestępstwa lub pochwalanie przestępstwa]	197
Art. 52b. [Zużywanie oleju opałowego do celów napędowych]	201
Art. 53. (uchylony)	203
Art. 54. [Zabronione zachowanie się w miejscach publicznych]	204
Art. 55. [Kąpiel w miejscu zabronionym]	210
Art. 56. [Publiczna zbiórka ofiar bez zezwolenia]	213
Art. 57. [Zbiórka ofiar na uiszczenie grzywny]	220
Art. 58. [Uprawianie żebractwa]	226
Art. 59–60. (uchylone)	231
Art. 60 ¹ . [Wykonywanie działalności gospodarczej bez zgłoszenia]	231
Art. 60 ² . (uchylony)	256
Art. 60 ³ . [Sprzedaż poza miejscem wyznaczonym]	256
Art. 61. [Przywłaszczenie stanowiska, tytułu, stopnia]	259
Art. 62. (uchylony)	268
Art. 63. [Bezprawne wykonywanie działalności telekomunikacyjnej]	268
Art. 63a. [Bezprawne ogłoszenia]	275
Art. 63b. [Naruszenie przepisów dotyczących reklamy]	278
Art. 64. [Niewykonanie obowiązku oznakowania obiektu]	281
Rozdział IX. Wykroczenia przeciwko instytucjom państwowym, samorządowym i społecznym	284
Art. 65. [Wprowadzanie w błąd organu państwowego lub instytucji]	284
Art. 66. [Wywołanie fałszywego alarmu]	288

Art. 66a.	[Dopuszczenie do zniszczenia, uszkodzenia lub uczynienia niezdatnym do użytku nadajnika lub rejestratora stosowanego w systemie dozoru elektronicznego]	291
Art. 67.	[Uszkodzenie lub bezprawne usunięcie ogłoszenia]	292
Art. 68.	[Bezprawny wyrób pieczęci, godła, znaku]	293
Art. 69.	[Umyślne niszczenie, uszkodzanie, usuwanie znaków]	295
Rozdział X. Wykroczenia przeciwko bezpieczeństwu osób i mienia		297
Art. 70.	[Wykonywanie czynności przez osobę do tego niezdolną]	299
Art. 71.	[Wadliwe wykonanie urządzeń lub uczynienie ich niezdatnymi]	309
Art. 72.	[Niezabezpieczenie wbrew obowiązкови miejsca niebezpiecznego]	311
Art. 73.	[Niezawiadomienie wbrew obowiązкови o niebezpieczeństwie]	314
Art. 74.	[Niszczenie, uszkodzanie, usuwanie znaków ostrzegawczych]	317
Art. 75.	[Nieostrożne wystawianie lub wywieszanie przedmiotów]	319
Art. 76.	[Rzucanie przedmiotami w pojazd mechaniczny]	321
Art. 77.	[Niezachowanie ostrożności przy trzymaniu zwierzęcia]	324
Art. 78.	[Drażnienie lub płoszenie zwierzęcia]	328
Art. 79.	[Zaniechanie wbrew obowiązкови oświetlenia miejsca publicznego]	329
Art. 80.	[Uszkodzanie wału przeciwpowodziowego]	331
Art. 81.	[Niszczenie lub uszkodzanie urządzeń ochrony brzegów wodnych]	334
Art. 82.	[Niewykonywanie obowiązków przeciwpożarowych]	336
Art. 82a.	[Niedopełnienie obowiązków w razie powstania pożaru]	350
Art. 83.	[Nieostrożne obchodzenie się z materiałami wybuchowymi]	355
Rozdział XI. Wykroczenia przeciwko bezpieczeństwu i porządkowi w komunikacji		359
Art. 84.	[Nieoznaczenie wbrew obowiązкови przeszkody w ruchu]	363
Art. 85.	[Samowolne ustawianie, niszczenie, uszkodzanie znaków]	366
Art. 85a.	[Naruszanie przepisów dotyczących sposobu znakowania dróg wewnętrznych]	368
Art. 86.	[Zagrożenie bezpieczeństwa w ruchu drogowym]	369
Art. 87.	[Prowadzenie pojazdu w stanie po użyciu alkoholu lub podobnie działającego środka]	374
Art. 88.	[Prowadzenie lub pozostawienie nieoświetlonego pojazdu]	378
Art. 89.	[Dopuszczenie małoletniego do przebywania na drodze publicznej]	380
Art. 90.	[Tamowanie lub utrudnianie ruchu]	381
Art. 91.	[Zanieczyszczenie drogi publicznej]	382
Art. 92.	[Niestosowanie się do znaku, sygnału lub poleceń w ruchu drogowym]	383

Art. 92a.	[Niestosowanie się do ograniczenia prędkości określonego ustawą lub znakiem drogowym]	386
Art. 93.	[Nieudzielenie pomocy ofierze wypadku]	388
Art. 94.	[Prowadzenie pojazdu bez uprawnień]	390
Art. 95.	[Prowadzenie pojazdu bez wymaganych dokumentów]	411
Art. 95a.	[Posługiwanie się dowodem rejestracyjnym z nieprawdziwymi danymi]	413
Art. 96.	[Dopuszczenie do prowadzenia pojazdu osoby do tego niezdolnej]	419
Art. 96a.	[Nieuprawnione oznakowanie pojazdu jako uprzywilejowanego]	429
Art. 96b.	[Posługiwanie się kartą parkingową bez uprawnień]	433
Art. 96c.	[Nieprzestrzeganie ograniczeń w dostępie do strefy czystego transportu]	436
Art. 96d.	[Przekazanie nieuprawnionej osobie profesjonalnego dowodu rejestracyjnego lub jego blankietu]	439
Art. 97.	[Naruszenie przepisów o bezpieczeństwie lub porządku ruchu]	442
Art. 98.	[Niezachowanie ostrożności przy korzystaniu z dróg wewnętrznych]	445
Art. 99.	[Naruszenie stanu fizycznego drogi publicznej]	450
Art. 100.	[Uszkodzenie drogi publicznej]	454
Art. 101.	[Nieoczystczenie drogi wbrew obowiązкови]	458
Art. 102.	[Niezachowanie należytego stanu zjazdu z drogi]	460
Art. 103.	[Uchylenie się od obowiązku świadczeń w celu utrzymania drogi w należyłym stanie]	462
Art. 103a.	(uchylony)	465
Rozdział XII. Wykroczenia przeciwko osobie		466
Art. 104.	[Nakłanianie do żebractwa]	467
Art. 105.	[Naruszenie obowiązków rodziców lub opiekunów]	471
Art. 106.	[Dopuszczenie do przebywania małoletniego w okolicznościach niebezpiecznych]	478
Art. 107.	[Złośliwe niepokojenie drugiego człowieka]	481
Art. 108.	[Szczucie psem człowieka]	486
Rozdział XIII. Wykroczenia przeciwko zdrowiu		489
Art. 109.	[Zanieczyszczenie wody]	490
Art. 110.	[Zatrudnienie chorego przy niedozwolonych pracach]	496
Art. 111.	[Niezachowanie należytego stanu sanitarnego]	502
Art. 112.	(uchylony)	505
Art. 113.	[Niezachowanie należytej czystości przy świadczeniu usług]	505
Art. 114.	[Odmowa udzielenia wyjaśnień organowi służby zdrowia] . . .	508
Art. 115.	[Niepoddanie się obowiązkowi szczepienia lub badania]	512
Art. 116.	[Nieprzestrzeganie nakazów lub zakazów o zapobieganiu chorobom]	520

Art. 117.	[Niespełnianie obowiązków w zakresie utrzymania czystości i porządku]	526
Art. 118.	[Ubój zwierzęcia bez zezwolenia lub wbrew warunkom zezwolenia]	533
Rozdział XIV. Wykroczenia przeciwko mieniu		540
Art. 119.	[Kradzież lub przywłaszczenie]	542
Art. 120.	[Kradzież leśna]	548
Art. 121.	[Szalbierstwo]	550
Art. 122.	[Paserstwo]	553
Art. 123.	[Kradzież ogrodowa]	556
Art. 124.	[Niszczenie lub uszkodzanie cudzej rzeczy]	559
Art. 125.	[Niezawiadomienie w terminie o znalezieniu cudzej rzeczy]	564
Art. 126.	[Kradzież, przywłaszczenie, niszczenie cudzej rzeczy niemajątkowej]	567
Art. 127.	[Samowolne użycie cudzej rzeczy]	569
Art. 128.	[Urządzanie gry hazardowej]	571
Art. 129.	[Wyrób, posiadanie, nabywanie, dostarczanie wytrychów] . . .	576
Art. 130.	[Wyłączenie stosowania niektórych przepisów Kodeksu wykroczeń w szczególnych okolicznościach]	579
Art. 131.	[Odpowiedzialność za wykroczenia popełnione za granicą]	582
Rozdział XV. Wykroczenia przeciwko interesom konsumentów		584
Art. 132.	(uchylony)	585
Art. 133.	[Spekulacja biletami]	585
Art. 134.	[Oszustwo gospodarcze]	588
Art. 135.	[Ukrywanie towaru]	593
Art. 136.	[Usuwanie oznaczeń z towarów]	597
Art. 137.	[Brak faktur w punkcie sprzedaży lub zakładzie gastronomicznym]	601
Art. 138.	[Nieprzestrzeganie zasad wynagrodzeń za usługę. Odmowa świadczenia usługi]	603
Art. 138a.	(uchylony)	608
Art. 138b.	[Niestosowanie się do orzeczenia sądu w przedmiocie stosowania warunków umów]	608
Art. 138c.	[Naruszenie warunków kredytu konsumenckiego]	613
Art. 138d.	[Brak uprawnień przewodnika górskiego]	625
Art. 139.	(uchylony)	630
Art. 139a.	[Naruszenia ustawy o timeshare]	630
Art. 139b.	[Nieudzielenie konsumentowi wymaganych informacji]	640
Rozdział XVI. Wykroczenia przeciwko obyczajności publicznej		645
Art. 140.	[Nieobyczajny wybryk]	646
Art. 141.	[Nieobyczajne ogłoszenie, napis, rysunek]	650
Art. 142.	[Proponowanie czynu nierządowego z chęci uzyskania korzyści majątkowej]	653

Rozdział XVII. Wykroczenia przeciwko urządzeniom użytku publicznego	656
Art. 143. [Utrudnianie lub uniemożliwianie korzystania z urządzeń użytku publicznego]	657
Art. 144. [Niszczenie, uszkodzanie roślinności, trawników lub zieleńca]	659
Art. 145. [Zaśmiecanie miejsc publicznych]	663
Rozdział XVIII. Wykroczenia przeciwko obowiązkowi ewidencji	666
Art. 146. [Zaniechanie zgłoszenia w terminie urodzenia lub zgonu] . . .	668
Art. 147. (uchylony)	671
Art. 147a. [Prowadzenie zakładu opieki zdrowotnej lub zakładu leczniczego dla zwierząt bez zgłoszenia]	671
Rozdział XIX. Szkodnictwo leśne, polne i ogrodowe	676
Art. 148. [Szkodnictwo leśne]	677
Art. 149. [Paserstwo leśne]	683
Art. 150. [Szkodnictwo ogrodowe]	685
Art. 151. [Wypas zwierząt na cudzym gruncie]	688
Art. 152. [Niszczenie kosodrzewiny]	695
Art. 153. [Drobne szkodnictwo leśne]	698
Art. 154. [Nieuprawnione kopalnictwo na cudzym gruncie leśnym lub polnym]	702
Art. 155. [Niszczenie lub uszkodzanie urządzeń melioracyjnych]	705
Art. 156. [Niszczenie zasiewów, sadzonek lub traw]	708
Art. 157. [Nieopuszczenie wbrew żądaniu cudzego terenu]	709
Art. 158. [Wyrąb drzewa w lesie niezgodnie z warunkami]	711
Art. 159. [Niedopełnienie obowiązku ochrony lasu przed szkodnikami]	715
Art. 160. [Bezprawna zmiana lasu w uprawę rolną]	718
Art. 161. [Nieuprawniony wjazd pojazdem do lasu]	720
Art. 162. [Zanieczyszczanie lasu]	724
Art. 163. [Niszczenie grzybów w lesie]	728
Art. 164. [Wybieranie piskląt, niszczenie gniazd, lęgowisk]	730
Art. 165. [Płoszenie, ściganie, zabijanie zwierząt]	733
Art. 166. [Puszczanie psa luzem w lesie]	735
Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks wykroczeń (Dz.U. Nr 12, poz. 115; zm. Dz.U. z 1982 r. Nr 35, poz. 228)	739
Rozdział I. Przepisy ogólne	741
Art. I. [Wejście w życie Kodeksu wykroczeń]	741
Art. II. [Derogacja]	741
Art. III. [Stosowanie przepisów Kodeksu wykroczeń]	742
Art. IV. [Akty prawne poprzednio obowiązujące – uchylenie]	742
Art. V. (uchylony)	743
Rozdział II. Zmiany w przepisach obowiązujących	744
Art. VI. [Uchylenie przepisów]	744

Art. VII.	[Przepisy tracące moc w zakresie unormowanym w Kodeksie wykroczeń]	747
Art. VIII.	[Zmiany w przepisach]	748
Rozdział III. Przepisy przejściowe i końcowe	751
Art. IX.	[Stosowanie kar przewidzianych w Kodeksie wykroczeń]	751
Art. X.	[Uchylenie kary aresztu]	751
Art. XI.	[Stosowanie kar dodatkowych przewidzianych w Kodeksie wykroczeń]	752
Art. XII.	[Pierwszeństwo stosowania nowej ustawy]	753
Art. XIII.	[Zmiana kwalifikacji prawnej czynów popełnionych przed wejściem w życie Kodeksu wykroczeń]	753
Art. XIV.	[Niewykonanie kar i ich zamiana]	754
Art. XV.	[Wyłączenie stosowania Kodeksu wykroczeń]	754
Art. XVI.	[Zakłady, w których ma być wykonywana kara aresztu]	755
Art. XVII.	[Wejście w życie ustawy]	755
Skorowidz	757
O autorach	769

Wykaz skrótów

1. Akty normatywne

- k.c.** – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1025 ze zm.)
- k.k.** – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.)
- k.k. z 1932 r.** – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 60, poz. 571) – nieobowiązujące
- k.k. z 1969 r.** – ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.) – nieobowiązująca
- k.k.s.** – ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2018 r. poz. 1958 ze zm.)
- k.k.w.** – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2019 r. poz. 676)
- Konstytucja RP** – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- k.p.** – ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2018 r. poz. 917 ze zm.)
- k.p.a.** – ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 2096 ze zm.)
- k.p.c.** – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1360 ze zm.)
- k.p.k.** – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1987 ze zm.)
- k.p.k. z 1928 r.** – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 19.03.1928 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1950 r. Nr 40, poz. 364 ze zm.) – nieobowiązujące
- k.p.w.** – ustawa z 24.08.2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. z 2018 r. poz. 475 ze zm.)

- k.p.w. z 1971 r.** – ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. Nr 12, poz. 116 ze zm.) – nieobowiązująca
- k.r.o.** – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2017 r. poz. 682 ze zm.)
- k.w.** – ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2018 r. poz. 618 ze zm.)
- p.a.s.c.** – ustawa z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 2224 ze zm.)
- p.g.g.** – ustawa z 9.06.2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze (Dz.U. z 2019 r. poz. 868 ze zm.)
- p.p.** – ustawa z 6.03.2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. poz. 646 ze zm.)
- p.r.d.** – ustawa z 20.06.1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (Dz.U. z 2018 r. poz. 1990 ze zm.)
- pr. bud.** – ustawa z 7.07.1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2018 r. poz. 1202 ze zm.)
- pr. łow.** – ustawa z 13.10.1995 r. – Prawo łowieckie (Dz.U. z 2018 r. poz. 2033 ze zm.)
- pr. wod.** – ustawa z 20.07.2017 r. – Prawo wodne (Dz.U. z 2018 r. poz. 2268 ze zm.)
- pr. wykr.** – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r. – Prawo o wykroczeniach (Dz.U. Nr 60, poz. 572 ze zm.) – nieobowiązujące
- pr. zgr.** – ustawa z 24.07.2015 r. – Prawo o zgromadzeniach (Dz.U. z 2019 r. poz. 631)
- u.b.o.o.** – ustawa z 18.08.2011 r. o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1482)
- u.b.ż.ż.** – ustawa z 25.08.2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia (Dz.U. z 2018 r. poz. 1541 ze zm.)
- u.d.p.** – ustawa z 21.03.1985 r. o drogach publicznych (Dz.U. z 2018 r. poz. 2068 ze zm.)
- u.i.c.t.u.** – ustawa z 9.05.2014 r. o informowaniu o cenach towarów i usług (Dz.U. z 2019 r. poz. 178)
- u.i.t.** – ustawa z 24.11.2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych (Dz.U. z 2019 r. poz. 548)
- u.k.k.** – ustawa z 12.05.2011 r. o kredycie konsumenckim (Dz.U. z 2018 r. poz. 993 ze zm.)
- u.k.p.** – ustawa z 5.01.2011 r. o kierujących pojazdami (Dz.U. z 2019 r. poz. 341 ze zm.)

- u.l.** – ustawa z 28.09.1991 r. o lasach (Dz.U. z 2018 r. poz. 2129 ze zm.)
- u.o.g.r.l.** – ustawa z 3.02.1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1161)
- u.o.p.** – ustawa z 16.04.2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2018 r. poz. 1614 ze zm.)
- u.p.k.** – ustawa z 30.05.2014 r. o prawach konsumenta (Dz.U. z 2019 r. poz. 134)
- u.p.c.g.** – ustawa z 13.09.1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach (Dz.U. z 2018 r. poz. 1454 ze zm.)
- u.p.e.a.** – ustawa z 17.06.1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. z 2018 r. poz. 1314 ze zm.)
- u.p.n.** – ustawa z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2018 r. poz. 969)
- u.s.d.g.** – ustawa z 2.07.2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2017 r. poz. 2168) – uchylona
- ustawa o CEIDG** – ustawa z 6.03.2018 r. o Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej i Punkcie Informacji dla Przedsiębiorcy (Dz.U. poz. 647 ze zm.)
- ustawa o VAT** – ustawa z 11.03.2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz.U. z 2018 r. poz. 2174 ze zm.)
- u.u.h.** – ustawa z 29.08.1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych (Dz.U. z 1997 r. Nr 133, poz. 884, zm. tytuł z dniem 1.07.2018 r., Dz.U. z 2019 r. poz. 238)
- u.w.t.** – ustawa z 26.10.1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. z 2018 r. poz. 2137 ze zm.)
- u.z.l.z.** – ustawa z 18.12.2003 r. o zakładach leczniczych dla zwierząt (Dz.U. z 2019 r. poz. 24)
- u.z.z.z.** – ustawa z 5.12.2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz.U. z 2018 r. poz. 151 ze zm.)

2. Czasopisma

- An. UMCS** – Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska
- Biul. PK** – Biuletyn Prawa Karnego
- CzPKiNP** – Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
- GP** – Gazeta Prawnicza
- GS** – Gazeta Sądowa
- GSiP** – Gazeta Sądowa i Penitencjarna

GSP-Prz. Orz.	– Gdańskie Studia Prawnicze. Przegląd Orzecznictwa
GSW	– Gazeta Sądowa Warszawska
Kw. Pr. Pub.	– Kwartalnik Prawa Publicznego
KZS	– Krakowskie Zeszyty Sądowe
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
NP	– Nowe Prawo
OSAG	– Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Gdańsku
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karna i Wojskowa
OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – zbiór Prokuratury Generalnej
OSNwSK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Seria A
Pal.	– Palestra
PiM	– Prawo i Medycyna
PiP	– Państwo i Prawo
PiZS	– Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PnD	– Paragraf na Drodze
PPK	– Przegląd Prawa Karnego
Pr. Bank.	– Prawo Bankowe
Prob. Al.	– Problemy Alkoholizmu
Prob. Praw.	– Problemy Praworządności
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prok. i Pr.-wkł.	– Prokuratura i Prawo – wkładka
PS	– Przegląd Sądowy
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SMO	– Służba MO
St. Praw.	– Studia Prawnicze
Sam. Teryt.	– Samorząd Terytorialny
WPP	– Wojskowy Przegląd Prawniczy
ZKA	– Zagadnienia Karno-Administracyjne
ZN	– Zeszyty Naukowe (z oznaczeniem uniwersytetu)
ZW	– Zagadnienia Wykroczeń
3. Inne	
CEIDG	– Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej
SA	– sąd apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy

Literatura podstawowa

1. Podręczniki

- Bojarski M., Giezek J., Sienkiewicz Z., *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2004, 2006, 2012, 2017
- Bojarski M., Sienkiewicz Z., Świda Z., Siwik Z., *Prawo o wykroczeniach*, Wrocław 1983
- Bojarski M., Świda Z., *Podstawy materialnego i procesowego prawa o wykroczeniach*, Wrocław 2002, 2008
- Bojarski M., Świda Z., *Zarys polskiego prawa o wykroczeniach*, Wrocław 1995
- Bojarski T., *Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2005, 2008, 2012
- Bojarski T., *Polskie prawo wykroczeń. Zarys wykładu*, Warszawa 2005, 2009, 2012
- Bryk J., Enerlich M., Kupiński R., Nowicka I., *Prawo wykroczeń*, Warszawa 1999
- Dąbrowski W.F., *Orzecznictwo karno-administracyjne w PRL*, Poznań 1967
- Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2006, 2008, 2011
- Glaser S., *O mocy obowiązującej ustawy karnej pod względem czasu*, Lublin 1921
- Glaser S., *Polskie prawo karne w zarysie*, Kraków 1933
- Gostyński Z., *Prawo o wykroczeniach i prawo karne skarbowe w zarysie. Część I. Prawo o wykroczeniach*, Katowice 1982
- Gostyński Z., *Prawo o wykroczeniach*, Katowice 1982
- Grzegorzczak T., *Nowela do prawa wykroczeń. Komentarz*, Kraków 1999
- Grzegorzczak T., Gubiński A., *Prawo wykroczeń*, Warszawa 1995
- Grzegorzczak T., Olszewski M., *Prawo o wykroczeniach*, Łódź 1987
- Gubiński A., *Prawo wykroczeń*, Warszawa 1978, 1989
- Jaroszyński M., Zimmermann M., Brzeziński W., *Polskie prawo administracyjne*, Warszawa 1956
- Kodeks wykroczeń. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Przepisy wprowadzające*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2012, 2013
- Konarska-Wrzošek V., Marek A., Oczkowski T., *Podstawy prawa karnego i prawa wykroczeń*, Toruń 2012
- Konarska-Wrzošek V., Oczkowski T., Skorupka J., *Prawo i postępowanie karne skarbowe*, Warszawa 2013
- Marek A., *Polskie prawo wykroczeń*, Warszawa 1987
- Marek A., *Prawo karne*, Warszawa 2007, 2011
- Marek A., *Prawo wykroczeń*, Warszawa 2002

- Marek A., *Prawo wykroczeń (materialne i procesowe)*, Warszawa 2004, 2006, 2008, 2012
- Marek A., Marek-Ossowska A., *Prawo wykroczeń (materialne i procesowe)*, Warszawa 2019
- Niezgoda Z., *Prawo wykroczeń*, Przemysł 2001
- Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2012
- Popławski H., *Zarys prawa o wykroczeniach*, Gdańsk 1974
- Prawo karne. Część ogólna, szczególna i wojskowa*, red. T. Dukiet-Nagórska, Warszawa 2008, 2012, 2018
- Prawo karne materialne. Część ogólna*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2016
- Rajkowski R., *Prawo karno-administracyjne Polski Ludowej*, Warszawa 1955
- Sadło-Nowak A., *Materialne prawo wykroczeń. Zagadnienia wybrane*, Szczytno 2010
- Taubenschlag G., *Polskie prawo karno-administracyjne*, Łódź 1924, 1934
- Warylewski J., *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2005, 2007, 2012
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010

2. Komentarze

- Andrejew I., Świda W., Wolter W., *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973
- Bafia J., Egierska D., Śmietanka I., *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 1980
- Bafia J., Mioduski K., Siewierski M., *Kodeks karny. Komentarz*, t. 1, 2, Warszawa 1987
- Bojarski T., Michalska-Warias A., Piórkowska-Flieger J., Szwarzczyk M., *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2007, 2009, 2011, 2013, 2015
- Bojarski M., Radecki W., *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia z komentarzem*, Warszawa 1992
- Bojarski M., Radecki W., *Kodeks wykroczeń z komentarzem*, Warszawa 1995
- Bojarski M., Radecki W., *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2000, 2005, 2006, 2010, 2013, 2019
- Bojarski M., Radecki W., *Komentarz do pozakodeksowego prawa wykroczeń. Wybór*, Wrocław 1991
- Bojarski M., Radecki W., *Pozakodeksowe przepisy o wykroczeniach z komentarzem*, Warszawa 1993
- Bojarski M., Radecki W., *Przewodnik po pozakodeksowym prawie wykroczeń*, Wrocław 1999
- Bojarski M., Radecki W., *Zmiany w kodeksie wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 1999
- Budyn-Kulik M., Kozłowska-Kalisz P., Kulik M., Mozgawa M., *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2007, 2009
- Daniluk P., (red.), *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2016
- Dąbkiewicz K., *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, Warszawa 2017
- Gensikowski P., *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, Warszawa 2017
- Glaser S., Mogilnicki A., *Kodeks karny. Komentarz*, Kraków 1934
- Gostyński Z., *Postępowanie sądowe w sprawach o wykroczenia. Komentarz do rozdz. 54 k.p.k.*, Kraków 2000
- Grzegorzczak T., *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2009
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, Warszawa 2002, 2005
- Grzegorzczak T., *Nowela do prawa wykroczeń. Komentarz*, Kraków 1999
- Grzegorzczak T., Jankowski W., Zbrojewska M., *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, LEX 2010

- Grzegorzycyk T., Jankowski W., Zbrojewska M., *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2013
- Gubiński A., Siewierski M., *Ustawa o przekazaniu niektórych drobnych przestępstw jako wykroczeń do orzecznictwa karnoadministracyjnego. Komentarz*, Warszawa 1967
- Kasicki G., Wiśniewski A., *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, Warszawa 1999
- Kasicki G., Wiśniewski A., *Kodeks wykroczeń. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz do noweli z sierpnia 1998 r.*, Warszawa 1999
- Kasicki G., Wiśniewski A., *Kodeks wykroczeń z komentarzem*, Warszawa 2002
- Kiełtyka A., Paśkiewicz J.K., Ważny A., Rogalski M., *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, red. M. Rogalski, Warszawa 2009
- Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz Lex*, t. 1, red. A. Zoll, Warszawa 2012
- Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2012
- Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2018
- Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2018
- Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. P. Daniluk, Warszawa 2016
- Kotowski W., *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Kraków 2004, 2007
- Kotowski W., *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, LEX 2009
- Kotowski W., *Kodeks drogowy w praktyce*, Warszawa 2009
- Kotowski W., *Uprawnienia mandatowe. Komentarz*, Warszawa 2011
- Kotowski W., Kurzępa B., *Wykroczenia pozakodeksowe. Komentarz*, Warszawa 2008
- Kunicka-Michalska B., *Zasady odpowiedzialności karnej, Komentarz*, Warszawa 2006
- Kurzępa B., *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, LEX 2008
- Lewiński J., *Kodeks wykroczeń oraz ustawy szczególne zawierające przepisy dotyczące wykroczeń*, Warszawa 1999
- Lewiński J., *Komentarz do kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia*, Warszawa 2004, 2005, 2007, 2009
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1938
- Makowski W., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1937
- Marek A., *Wprowadzenie do Kodeksu wykroczeń, Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia*, Kraków 1999
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2006
- Peiper L., *Kodeks karny i prawo o wykroczeniach*, Kraków 1936
- Siewierski M., *Kodeks karny i prawo o wykroczeniach. Komentarz*, Warszawa 1958, 1965
- Siewierski M., Lewiński J., Leoński Z., Gościcki J., *Komentarz do kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia oraz do ustawy o ustroju kolegiów*, Warszawa 1979
- Skowron A., *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, Gdańsk 2006
- Stefański R., *Wykroczenia drogowe. Komentarz*, Warszawa 2005
- Wojciechowski J., Staniszewski T., *Kodeks wykroczeń. Komentarz. Orzecznictwo. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 1999

3. Monografie i inne prace

- Błachnio-Parzych A., *Zasady odpowiedzialności karnej i administracyjnokarnej jako zbieg reżimów odpowiedzialności represyjnej*, Warszawa 2016

- Bojarski M., *Problemy kwalifikacji prawnej wykroczeń. Wybrane zagadnienia*, Wrocław 1992
- Bojarski M., Radecki W., *Oceny prawne obszarów stycznych wykroczeń i przestępstw*, Wrocław 1989
- Danecka D., *Konwersja odpowiedzialności karnej w administracyjną w prawie polskim*, Warszawa 2018
- Falandysz L., *Wykroczenie zakłócenia porządku publicznego*, Warszawa 1974
- Górski M., *Odpowiedzialność administracyjnoprawa w ochronie środowiska*, Warszawa 2008
- Jakubowska-Hara J., *Grzywna w prawie wykroczeń. Model ustawowy i praktyka*, Warszawa 2002
- Rozwój polskiego prawa wykroczeń (zbiór prac poświęcony Profesorowi Arnoldowi Gubińskiemu)*, red. T. Bojarski, M. Mozgawa, J. Szumski, Lublin 1996
- Kruk E., *Sankcja administracyjna*, Lublin 2013
- Łyśko M., *Prace nad kodyfikacją materialnego prawa wykroczeń w Polsce Ludowej (1960–1971)*, Białystok 2016
- Marek A., *Prawo wykroczeń [w:] System Prawa Karnego, t. 1, Zagadnienia ogólne*, red. A. Marek, Warszawa 2010
- Reforma prawa wykroczeń, t. 1*, red. P. Daniluk, Warszawa 2019
- Sankcje w systemie prawa*, red. J. Ciemieniewski, L. Tyszkiewicz, H. Żakowska-Henzler, Bielsko-Biała 2013
- Sawicki J., *Ochrona porządku i spokoju publicznego w prawie o wykroczeniach*, Wrocław 2000
- Skupiński J., *Model polskiego prawa o wykroczeniach*, Ossolineum 1974
- Stachowiak S., *Przebieg rozprawy w kolegium do spraw wykroczeń*, Poznań 1998
- Szumiło-Kulczycka D., *Prawo administracyjno-karne*, Kraków 2004
- Szumski J., *Środki penalne w polskim prawie wykroczeń na tle doświadczeń praktyki*, Lublin 1995
- Tendencje zmian prawa karnego i prawa o wykroczeniach w Polsce i Czechosłowacji*, red. M. Bojarski, Wrocław 1992
- Węzłowe problemy prawa wykroczeń. Czy potrzebna jest reforma?*, red. M. Kolendowska-Matejczuk, V. Vachew, Warszawa 2016
- Zimmermann M., *Artykuł 72 Konstytucji a dotychczasowe ustawodawstwo polskie*, Lwów 1930

Słowo wstępne

Komentarz do Kodeksu wykroczeń stanowi opracowanie całości instytucji prawa wykroczeń objętych zakresem tego aktu prawnego. Odnosi się więc do rozwiązań części ogólnej i szczególnej. Część ogólna obejmuje pojęcie wykroczenia, zasady odpowiedzialności za wykroczenia oraz kary za nie przewidziane, a także reguły ich stosowania. Komentarz zawiera objaśnienia postanowień obydwu części. Opierają się one na dotychczasowym dorobku nauki prawa karnego oraz uwzględniają odpowiednio orzecznictwo sądowe w tym zakresie.

Kodeks wykroczeń z 20.05.1971 r. stanowi drugi dopiero akt prawny w dziedzinie materialnego prawa wykroczeń, po prawie o wykroczeniach z 1932 r. Kodeks ten był częściowo zmieniany, głównie w związku z wejściem w życie nowej kodyfikacji karnej 1 września 1998 r. Trzon jego rozwiązań pozostał jednak w wersji pierwotnej. Jest to dobry akt prawny. Chociaż instytucje części ogólnej wyraźnie wzorowano na Kodeksie karnym z 1969 r., Kodeks wykroczeń jest aktem prawnym samodzielnym. Przyjęta technika kształtowania rozwiązań prawnych polegająca na rezygnacji – inaczej niż w Kodeksie karnym skarbowym – z odesłań do Kodeksu karnego i preferująca formalnie samodzielne formułowanie tych postanowień jest udana. Zapewnia przejrzystość rozwiązań prawnych, co ma znaczenie nie tylko dla organów ścigania i sądów, lecz także, a raczej przede wszystkim, dla obywateli. Jasność zasad odpowiedzialności za czyny stanowiące wykroczenia wyraźnie góruje nad techniką odesłań do Kodeksu karnego przyjętą w Kodeksie karnym skarbowym, ale także w prawie o wykroczeniach z 1932 r. (art. 2 określał katalog przepisów Kodeksu karnego z zakresu części ogólnej, które miały zastosowanie do wykroczeń). Rozwiązania w zakresie części ogólnej są bliskie rozwiązaniom Kodeksu karnego. Wymagają jednak – co jest naturalne – odpowiednich objaśnień i tego zadania podjęli się Autorzy. Komentarze do poszczególnych postanowień Kodeksu wykroczeń opierają się na szerokim dorobku prezentowanym w literaturze podstawowej i uzupełniającej. Dzięki temu niniejszy *Komentarz*, jak sądzimy, ma pewne wartości poznawcze, teoretyczne. Może być również przydatny dla przedstawicieli praktyki, a także dla osób studiujących prawo lub administrację. Został opracowany przez zespół aktualnych i byłych pracowników Katedry Prawa Karnego i Kryminologii UMCS. W aktualizacji lite-

ratury i orzecznictwa sądowego uczestniczyły również, w pierwszych trzech wydaniach, dr K. Nazar-Gutowska, dr A. Nowosad oraz dr A. Sośnicka. Przy wydaniu V i VI w aktualizacji źródeł prawa, orzecznictwa sądowego i literatury uczestniczył mgr D. Firkowski.

Uwagi do wydania drugiego

Nowe wydanie komentarza uwzględnia zmiany, które nastąpiły po ukazaniu się pierwszego wydania. Zmiany te dotyczą przede wszystkim przepisów różnych ustaw, z którymi łączą się poszczególne wykroczenia. Uwzględniają również stale wzbogacaną literaturę w tym zakresie oraz orzecznictwo sądowe.

Lublin, kwiecień 2009

Autorzy

Uwagi do wydania trzeciego

Trzecie wydanie uwzględnia zmiany stanu prawnego, jakie nastąpiły od czasu ukazania się poprzedniego wydania Komentarza, w szczególności zmiany dotyczące przepisów części szczególnej. Wzbogacono oraz uaktualniono literaturę i orzecznictwo sądowe.

Lublin, marzec 2011

Autorzy

Uwagi do wydania czwartego

Wydanie czwarte zostało uzupełnione i poprawione. Obejmuje zmiany w zakresie stanu prawnego zaistniałe od czasu trzeciego wydania komentarza, a także zmiany w stanie literatury i orzecznictwa sądowego. Niektóre partie zostały wzbogacone.

Lublin, maj 2013

Autorzy

Uwagi do wydania piątego

Obecne wydanie obejmuje konieczne uzupełnienia komentarzy do poszczególnych postanowień kodeksu, a także zmiany stanu prawnego, które nastąpiły po ukazaniu się

wydania IV. Uwzględniono również w niezbędnym zakresie literaturę i orzecznictwo sądowe. Niektóre części komentarza zostały poszerzone.

Lublin, maj 2015

Autorzy

Uwagi do wydania szóstego

Przedstawione szóste wydanie zostało odpowiednio uzupełnione i w koniecznym zakresie poprawione. Obejmuje zmiany prawne zaistniałe na przestrzeni ostatnich lat oraz zgłaszane postulaty nowych rozwiązań poszczególnych instytucji. Uaktualniono orzecznictwo sądowe i uwzględniono nowszą literaturę. Dokonano aktualizacji poszczególnych komentarzy i ich merytorycznego wzbogacenia

Lublin, marzec 2019

Autorzy

Uwagi wprowadzające

Literatura uzupełniająca: Przeworski J., *Ustawa karna austriacka o zbrodniach, występkach i przekroczeniach*, Warszawa 1924; Śliwiński S., *Polskie prawo karne materialne*, Warszawa 1946; Taubenschlag G., *Polskie prawo karno-administracyjne*, Łódź 1930; Wolter W., *Prawo karne. Zarys wykładu systematycznego*, Warszawa 1947.

Prawo wykroczeń stanowi część szeroko rozumianego prawa karnego. Podkreślenie to jest celowe, ponieważ w polskim systemie prawa wykroczenie nie stanowi jakiegś postaci przestępstwa, lecz formalnie od 1932 r. jest usytuowane obok pojęcia przestępstwa. W związku z tym prawo wykroczeń tylko w sensie ogólniejszym można zaliczyć do prawa karnego. Wykroczenie nie tworzy też podstawy odpowiedzialności karnej w znaczeniu ścisłym, ta bowiem łączy się z przestępstwem, którym są zbrodnia i występki. Dlatego też odpowiedzialność za wykroczenie jest odpowiedzialnością karną *sensu largo*, a nie wprost karną. Wykroczenie nie pociąga za sobą konsekwencji związanych z przestępstwem, chociaż Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2018 r. poz. 618 ze zm.), tak jak Kodeks karny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.), charakteryzuje wykroczenie jako czyn społecznie szkodliwy (art. 1 § 1 k.w.). Trafnie podkreśla się, że prawo o wykroczeniach nie jest prawem jakiegoś jednego wycinka życia, wiąże się z wieloma dziedzinami prawa, wkracza nawet w sferę etyki, np. wykroczenia przeciwko obyczajności (J. Bafia, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1985, s. 26). Przyjmuje się, że ochrona dobra prawnego jest warunkiem wprowadzania do ustawy karnej zachowań człowieka jako czynów zabronionych oraz że chronione przez prawo karne powinny być cenne dla społeczeństwa wartości (zob. S. Tarapata, *Dobro prawne w strukturze przestępstwa. Analiza teoretyczna i dogmatyczna*, Warszawa 2016, s. 65–66). Dotyczy to również w odpowiednim stopniu prawa wykroczeń, które – przedmiotowo zróżnicowane – także chroni określony zespół wartości, zespół dóbr. Powoływane jest stanowisko Sądu Najwyższego, według którego odpowiedzialność karna to zarówno odpowiedzialność za przestępstwa, jak i za wykroczenia, gdyż obie te formy naruszenia prawa zagrożone są karą kryminalnymi, a różnica pomiędzy tymi karą sprowadza się do elementu ilościowego (uchwała SN z 5.04.1973 r., VI KZP 80/72, OSNKW 1973/6, poz. 72) – zob. E. Hryniewicz-Lach, *Kara kryminalna w świetle Konstytucji RP*, Warszawa 2015, s. 223–224. Są to sprawy podstawowe, gdy chodzi o relacje wykroczenia do przestęp-

stwa i prawa wykroczeń do prawa karnego. Warto jednak przypomnieć, że chociaż polskie prawo karne z 1932 r. (Kodeks karny i prawo o wykroczeniach) formalnie nie obejmowało pojęciem przestępstwa wykroczeń, lecz tylko zbrodnie i występki, to spór co do zakresu tego pojęcia całkowicie nie wygasł, dając znać niekiedy o sobie w orzeczeniach sądowych (co do tego sporu zob. M. Siewierski, *Kodeks karny...*, 1958, s. 23–480; J. Makarewicz, *Kodeks karny...*, s. 72). W. Makowski pisał, że jakkolwiek Kodeks karny zna tylko dwa rodzaje przestępstw: zbrodnie i występki, to jednak prawo polskie, składające się nie tylko z kodeksu, lecz także z prawa o wykroczeniach, „zna podział przestępstw na trzy kategorie: zbrodnie, występki i wykroczenia” (W. Makowski, *Kodeks karny...*, s. 64). Również L. Peiper obejmował wykroczenia pojęciem przestępstw (L. Peiper, *Kodeks karny...*, s. 51, nt 9). Był to przykład silnego przywiązania do tradycji trójpodziału przestępstw (system francuski). Zob. też w tej sprawie S. Glaser, A. Mogilnicki, *Kodeks karny...*, s. 54. Można w tym miejscu przypomnieć, że prawo państw zaborczych opowiadało się za trójpodziałem czynów zabronionych. Tak więc kodeks karny rosyjski z 1903 r. stanowił w art. 3 ust. 3, że: „Przestępstwa, za które ustawa przepisuje, jako najwyższą karę, areszt lub grzywnę, noszą miano wykroczeń”. Również kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z 1871 r. stosował klasyfikację trójstopniową czynów zabronionych. Paragraf 1 ust. 3 stanowił: „Czyn zabroniony aresztem lub grzywną do 150 marek jest wykroczeniem”. Ustawa karna austriacka z 1852 r. (rozdział II „O karach za występki i przekroczenia”) w § 240 łącznie określała kary za występki i wykroczenia (zob. W. Makowski, *Kodeks karny obowiązujący tymczasowo w Rzeczypospolitej polskiej na ziemiach b. zaboru rosyjskiego*, t. 1, *Część ogólna*, Warszawa 1921, s. 63–67).

W różnych krajach bliskość prawa wykroczeń z prawem karnym lub systematyczne oddalenie od niego przedstawiają się różnie. W niektórych państwach europejskich prawem wykroczeń zajmują się penaliści, w innych natomiast – administratywiści. Jest to kwestia wyboru w danym kraju odpowiedniego modelu, systemu prawa wykroczeń albo inaczej – koncepcji rozumienia wykroczenia i jego usytuowania w systemie prawnym. Warto może przypomnieć, że w XIX w. w Europie ukształtowały się trzy zasadnicze modele (systemy) orzekania w sprawach o wykroczenia:

- 1) francuski (sądowy),
- 2) austriacki (administracyjny),
- 3) pruski (mieszany).

Model francuski – sądowy – opierał się na założeniu, że wykroczenie (*contravention*) stanowi najniższą obok zbrodni i występkę postać przestępstwa. Drugie założenie charakterystyczne dla tego modelu przyjmuje, że wszelkie karanie pochodzi od sądu (*nulla poena sine iudicio*). Założenia te były konsekwentnie realizowane. Jeżeli wykroczenie stanowi najniższą, ale jednak postać przestępstwa, to było rzeczą oczywistą dla porolucyjnego systemu prawnego we Francji, że karanie sprawców wykroczeń należy do sądów. Nie wnikając w szczegóły rozwiązań procesowych, należy podkreślić, że nie

tylko kodeks francuski z 1810 r., lecz także obecny kodeks z 1994 r. przyjął koncepcję trójpodziału przestępstw na zbrodnie, występki i wykroczenia. W następstwie utrzymano orzecznictwo sądowe w tych sprawach (zob. J. Pradel, *Wykroczenia w prawie francuskim* [w:] *Rozwój polskiego prawa wykroczeń*, Lublin 1996, s. 185 i n.).

W przeciwnym zupełnie kierunku poszło prawo austriackie (ustawa karna austriacka z 1852 r. o zbrodniach, występkach i przekroczeniach; część II o występkach i przekroczeniach: § 233 i n., § 240, określa łącznie rodzaje kar za występki i przekroczenia), w którym jako dominujący model przyjął się właśnie system administracyjny, z pominięciem grupy wykroczeń o wymiarze ogólnokryminalnym. Dominował punkt widzenia, że wykroczenia (*Übertretungen*) godzą w funkcjonowanie administracji i wobec tego administracja ma uprawnienia do reagowania na te czyny. Nie powstaje tu kwestia kary sprawiedliwej i wymiaru sprawiedliwości. Są to zadania dla organów administracji, w których działalność godzi wykroczenie.

W systemie pruskim – mieszanym – a później niemieckim przyjmowano wprawdzie, że wykroczenie (*Übertretung*) (kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z 1871 r., § 1 ust. 3) należy do pojęcia przestępstwa tak jak w systemie francuskim, ale orzecznictwo w tym zakresie praktycznie przejęły organy administracji terenowej. Były to kompetencje zastępcze w miejsce uprawnień sądu, przy czym orzecznictwo administracyjne podlegało kontroli sądowej na żądanie.

Spośród tych modeli w postaci najmniej zmienionej pozostał model sądowy francuski, swoją moc zachował również model administracyjny – w Niemczech z elementem modelu mieszanego. To właśnie w prawie niemieckim, także w dawnej NRD, pojęcie *Übertretung* zastąpiono pojęciem *Ordnungswidrigkeit*. Ostatecznie w latach 70. z kodeksu niemieckiego usunięte zostały pozostałe wykroczenia i są one regulowane pod nazwą *Ordnungswidrigkeit* w odrębnej poświęconej im ustawie. Orzekanie należy do organów administracji z możliwością kontroli sądowej. Możliwość kontroli sądowej nie we wszystkich krajach, które wzorzec austriacki przyjęły, występuje w pełnym zakresie (Czechy, Węgry, Rumunia, Bułgaria – zob. *Prawo o wykroczeniach w europejskich państwach socjalistycznych*, t. 1, *Ludowa Republika Bułgarii, Węgierska Republika Ludowa*, Ossolineum 1975). Pewne więc wzorce przeniesione z XIX w. pozostały, lecz nie dotyczy to wszystkich krajów europejskich. Nie występuje taki wyraźny model prawa wykroczeń w Wielkiej Brytanii, gdzie w zasadzie drobne czyny zabronione mieszczą się w pojęciu przestępczości małej wagi (zob. A. Marek, *Proponowany model prawa wykroczeń i orzecznictwa w sprawach o wykroczenia na tle standardów europejskich* [w:] *Rozwój polskiego prawa wykroczeń*, Lublin 1996, s. 33). W państwach byłego Związku Radzieckiego przyjął się w latach 80. ubiegłego wieku system komisji orzekających przy komitetach wykonawczych rad narodowych. Po drugiej wojnie światowej jedyny chyba w Europie nowy model orzekania w sprawach o wykroczenia został wprowadzony w Polsce – w ustawie z 15.12.1951 r. o orzecznictwie karno-administracyjnym

(tekst pierwotny: Dz.U. Nr 66, poz. 454). Był to system kolegiów orzekających, nazwanych następnie kolegiami karno-administracyjnymi (Dz.U. z 1966 r. Nr 39, poz. 233). Działy one przy prezydiach rad narodowych, a od 3.07.1990 r. funkcjonowały przy sądach rejonowych. Obok kolegiów powszechnych do początku lat 90. działały także kolegia przy wyspecjalizowanych organach administracji, tj. przy urządach górniczych i morskich. W Polsce kolegia przy zmieniających się nieco nazwach funkcjonowały do 17.10.2001 r. Od tej daty orzekanie w sprawach o wykroczenia przejęły w całości wydziały grodzkie (obecnie wydziały karne) sądów rejonowych. Orzekają sądy, chociaż wykroczenia nadal nie mieszczą się w ogólnym pojęciu przestępstwa, pozostają obok niego jako pojęcie pokrewne. W tym punkcie zaznacza się wyraźna różnica w stosunku do tradycyjnego systemu romańskiego (francuskiego), który jest bardziej konsekwentny. Podkreślimy, że tam orzekają sądy dlatego, że wykroczenie zalicza się do pojęcia przestępstwa.

Polskie prawo wykroczeń, które dość zgodnie zaliczamy do szeroko rozumianego prawa karnego, przeszło jednak dość długą drogę rozwojową, obejmującą kilka etapów tego rozwoju. Tuż po odzyskaniu niepodległości, w lutym 1919 r., dekretem Naczelnika Państwa w przedmiocie przepisów tymczasowych o uprawnieniu komisarzy ludowych do wymierzania kar w drodze postępowania administracyjno-karnego (Dziennik Praw Państwa Polskiego Nr 14, poz. 154) wprowadzono w zakresie orzekania w sprawach o wykroczenia uprawnienia komisarzy ludowych (późniejszych starostów) na terenie powiatów. W ten sposób upowszechniono model administracyjny jako najbardziej sprawny w tamtych warunkach. Wzorując się na tytule ustawy karnej austriackiej z 1852 r., określano wykroczenie jako „przekroczenie” (zob. J. Przeworski, *Ustawa karna...*; G. Taubenschlag, *Polskie prawo...*, s. VI). Po uchwaleniu Konstytucji marcowej z 1921 r. (Dz.U. Nr 44, poz. 267 ze zm.) przyjęła się zasada (art. 72 i 98 Konstytucji z 1921 r.), że ukaranemu w trybie administracyjnym przysługuje w ramach kontroli droga sądowa. Orzekały więc powiatowe organy administracji, a w drugiej instancji – sądy powszechne. Trzeci etap rozwoju polskiego prawa wykroczeń przypada na lata 1928–1932. Z 1928 r. pochodzi bowiem pierwszy polski Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1950 r. Nr 40, poz. 364 ze zm.), a także rozporządzenie Prezydenta RP o postępowaniu karno-administracyjnym (Dz.U. Nr 38, poz. 365 ze zm.). W 1932 r. przyjęte zostało materialne prawo wykroczeń. Ukształtowany w tym czasie system postępowania w sprawie wykroczeń był bliski niemieckiemu modelowi mieszanemu. Jako zasadę przyjęto orzecznictwo sądów grodzkich w tych sprawach, lecz subsydiarnie orzekały organy administracji powiatowej, formalnie starostowie, a praktycznie – działający w ich imieniu referenci. Funkcjonowało także orzecznictwo organów administracji specjalnej. Uprawnienia organów administracyjnych miały charakter zastępczy, obejmowały wykroczenia zagrożone grzywną do 300 zł i aresztem do 3 miesięcy. Od tych orzeczeń przysługiwało żądanie skierowania sprawy na drogę postępowania sądowego. Wskazuje się, że polskie prawo wykroczeń obejmowało wówczas trzy grupy wykroczeń:

- 1) wykroczenia określone w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r. – Prawo o wykroczeniach (Dz.U. Nr 60, poz. 572 ze zm.) (art. 1),
- 2) wykroczenia wskazane w art. 1 rozporządzenia o postępowaniu karno-administracyjnym z 1928 r.,
- 3) wykroczenia wskazane w art. 13 przepisów wprowadzających Kodeks karny i prawo o wykroczeniach (Dz.U. z 1932 r. Nr 60, poz. 573 ze zm.). Trzeba bowiem uwzględnić, że nie wszystkie przepisy dawne zostały uchylone wraz z wejściem w życie prawa o wykroczeniach, a w związku z tym niektóre wykroczenia były zagrożone karą wyższą niż ta, którą przewidywał art. 1 pr. wyk. z 1932 r. (zob. bliżej S. Śliwiński, *Polskie prawo...*, s. 80–81; W. Wolter, *Prawo karne...*, s. 76 i n.).

Po wojnie system ten został zastąpiony wymienioną już ustawą z 15.12.1951 r. o orzecznictwie karno-administracyjnym. Przyjęty i funkcjonujący od 1952 r. system kolegiów, nazwanych później kolegiami karno-administracyjnymi, funkcjonował przy prezydium rad narodowych, chociaż same kolegia nie były organami administracji. System ten także przeszedł kilka etapów zmian, m.in. w 1958 r. i w 1966 r. (głównie w zakresie prawa materialnego – zmiany te wprowadziła m.in. ustawa z 17.06.1966 r. o przekazaniu niektórych drobnych przestępstw jako wykroczeń do orzecznictwa karno-administracyjnego, Dz.U. Nr 23, poz. 149). Istotne zmiany nastąpiły także w 1971 r. w związku z nową kodyfikacją prawa wykroczeń. W dniu 20.05.1971 r. uchwalony został Kodeks wykroczeń (Dz.U. Nr 12, poz. 114) – jako drugi w Polsce akt prawa materialnego wykroczeń po prawie o wykroczeniach z 1932 r. – a także Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. Nr 12, poz. 116 ze zm.) oraz ustawa o ustroju kolegiów do spraw wykroczeń (Dz.U. Nr 12, poz. 118 ze zm.). Zaprzestano wówczas używania nazw „prawo karno-administracyjne” i „kolegia karno-administracyjne”. Od tego czasu posługujemy się określeniami „prawo wykroczeń” i „kolegia do spraw wykroczeń”. Po reformie administracji kolegia te funkcjonowały przy nowo wprowadzonych organach administracji terenowej w miejsce dotychczasowych prezydium rad narodowych (naczelnik gminy, urzędu miejsko-gminnego, prezydent miasta). Funkcjonował dwuinstancyjny system kolegiów. Kontrola sądowa była możliwa na żądanie (art. 86 k.p.w. z 1971 r.) w razie ukarania sprawcy czynu karą aresztu lub ograniczenia wolności.

Dalszy, szczególnie istotny etap rozwoju polskiego prawa wykroczeń łączy się z ustawą z 8.06.1990 r. o zmianie ustaw: Kodeks postępowania karnego, Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, o ustroju kolegiów do spraw wykroczeń i Kodeks pracy (Dz.U. Nr 43, poz. 251). Reforma ta weszła w życie 3.07.1990 r. Wśród istotnych zmian należy w tym miejscu wskazać przede wszystkim na zmianę w usytuowaniu kolegiów. Kolegia od tego czasu działały przy sądach rejonowych, nadzór bezpośredni nad nimi przejęli prezesi sądów rejonowych, a nadzór zwierzchni – Minister Sprawiedliwości w miejsce Ministra Spraw Wewnętrznych. Inne zmiany systemowe również były ważne, a szczególnie to, że żądanie skierowania sprawy na drogę postępowania sądowego

(zmieniony art. 86 k.p.w. z 1971 r.) objęło wszystkie orzeczenia kolegiów – także te, w których orzeczono karę grzywny. Było to szczególnie istotne, ponieważ kara grzywny odgrywa w prawie wykroczeń rolę zasadniczą (ponad 90% orzeczonych kar).

Obecnie obowiązuje Kodeks wykroczeń z 20.05.1971 r. oraz – gdy chodzi o przepisy procesowe – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia z 24.08.2001 r. (Dz.U. z 2018 r. poz. 475 ze zm.). Kodeks wykroczeń stanowi regulację samodzielną, pełną w tym znaczeniu, że zawiera część ogólną i część szczególną. Część ogólna kodeksu reguluje zasady odpowiedzialności za wykroczenia, kary za nie przewidziane oraz zasady ich orzekania. Część szczególna obejmuje 12 grup (rozdziałów) wykroczeń. Obecnie regulacje kodeksowe są w istotnej mierze wzbogacone przepisami wielu ustaw regulujących różne dziedziny życia społecznego. W interesujących i dokładnych obliczeniach W. Radecki i M. Bojarski wskazują na 15 grup wykroczeń dających się wydzielić na podstawie innych ustaw niż Kodeks wykroczeń. Są to:

- 1) wykroczenia przeciwko porządkowi publicznemu;
- 2) wykroczenia w zakresie działalności kontrolnej i inspekcyjnej;
- 3) wykroczenia w dziedzinie wyborów, referendów i działalności partii politycznych;
- 4) wykroczenia w dziedzinie obronności;
- 5) wykroczenia przeciwko znakom i symbolom;
- 6) wykroczenia przeciwko bezpieczeństwu osób i mienia;
- 7) wykroczenia przeciwko zdrowiu oraz w zakresie organizacji usług zdrowotnych;
- 8) wykroczenia przeciwko środowisku;
- 9) wykroczenia w stanach nadzwyczajnych;
- 10) wykroczenia w zakresie komunikacji i przewozów;
- 11) wykroczenia geologiczne, górnicze, budowlane, geodezyjne i kartograficzne;
- 12) wykroczenia w gospodarce i ochronie konsumentów;
- 13) wykroczenia w rolnictwie;
- 14) wykroczenia w dziedzinie pracy i ubezpieczeń społecznych;
- 15) wykroczenia w dziedzinie kultury.

Wykroczenia te są przewidziane w 148 aktach prawnych (146 ustaw, 2 dekrety – zob. M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń...*, 2019, s. 70 i n.). W. Kotowski, B. Kurzępa wskazują, że wykroczenia znajdują się w 146 ustawach szczególnych (W. Kotowski, B. Kurzępa, *Wykroczenia pozakodeksowe...*, s. 13–14).

Od wielu lat są prowadzone prace nad projektem nowego prawa wykroczeń. Prace te były realizowane w latach 90. ubiegłego wieku (projekt nowego Kodeksu wykroczeń z 1996 r.), a także na początku obecnego stulecia (projekt Kodeksu wykroczeń z 2002 r.).

Uwagi powyższe, dotyczące źródeł prawa wykroczeń oraz modelu rozpatrywania spraw wykroczeniowych, nie odnoszą się do wykroczeń skarbowych. Prawo karne skarbowe

dzieli czyny zabronione na przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe określone wraz z przestępstwami w Kodeksie karnym skarbowym z 10.09.1999 r. (Dz.U. z 2018 r. poz. 1958 ze zm.). W prawie karnym skarbowym nie występuje podział przestępstw na zbrodnie i występki. Można też przypomnieć, że pojęcie „wykroczenie skarbowe” pojawiło się w dekreście Prezydenta RP z 3.11.1936 r. – Prawo karne skarbowe (art. 45) obok pojęcia „występek” (art. 1). Podział ten zachowano w dekreście z 11.04.1947 – Prawo karne skarbowe (art. 1), natomiast według ustawy karnej skarbowej z 16.04.1960 r. wykroczenia i występki skarbowe były objęte ogólnym pojęciem „przestępstwo” (art. 1) – zob. W. Wolter [w:] I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, *Kodeks karny...*, s. 39. Wykroczenia skarbowe do czasu wejścia w życie k.k.s. z 1999 r. były zagrożone karą pieniężną występującą w ustawach wcześniejszych pod nazwą kara pieniężna porządkowa.

Obok wykroczeń (powszechnych) ukształtowała się w przepisach o charakterze administracyjnoprawnym regulujących różne dziedziny życia społecznego kategoria czynów, które formalnie nie są wykroczeniami, chociaż są do nich zbliżone. Mają charakter bardziej deliktów administracyjnych – tak te naruszenia norm prawnych zostały ukształtowane. Grożą za nie kary pieniężne. W związku z tymi czynami – niebędącymi formalnie wykroczeniami, ale podlegającymi pieniężnym karom administracyjnym stosowanym przez organy administracyjne różnego rzędu – upowszechnia się pojęcie prawa administracyjno-karnego (zob. D. Szumiło-Kulczycka, *Prawo administracyjno-karne...*). Zastrzeżenia wywołuje fakt, że są to administracyjne formy karania, niepodlegające sądom tak jak wykroczenia. Ponadto takich naruszeń prawa, którym odmawia się statusu nie tylko przestępstwa, lecz także wykroczenia, raczej przybywa. Można podać przykład z ostatnich lat, wskazując na ustawę z 16.12.2010 r. o publicznym transporcie zbiorowym (Dz.U. z 2018 r. poz. 2016 ze zm.). Artykuły 62–65 tej ustawy przewidują kary pieniężne w wysokości nawet do 10 000 zł za dokonanie czynów określonych w tych przepisach. Ten rodzaj sankcji (kara pieniężna) występuje też w ustawie z 6.09.2001 r. o transporcie drogowym (Dz.U. z 2019 r. poz. 58 ze zm.) – np. art. 95a; według art. 95b kara pieniężna może wynosić nawet 30 000 zł, a według art. 95d aż 100 000 zł. To tylko przykłady. Przepisy te są liczne; w wymienionej pracy D. Szumiło-Kulczycka wskazała (s. 29), że w 2004 r. przepisy określające kary pieniężne znajdowały się w 40 aktach prawnych. Szczegółową analizę procesu przekształcania wykroczeń w delikty administracyjne przedstawia W. Radecki [w:] M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń...*, 2010, s. 20 i n., s. 30 i n. Obok możliwych argumentów przemawiających za takimi przemianami wyraźnie widoczne są również wadliwości tego procesu, m.in. brak kontroli sądów powszechnych czy odstępstwa od reguł ogólnych prawa karnego (zob. W. Radecki [w:] M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń...*, 2010, s. 33–35; W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo...*, s. 29).

USTAWA

z dnia 20 maja 1971 r.

Kodeks wykroczeń

(tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 821)

CZĘŚĆ OGÓLNA

ROZDZIAŁ I

Zasady odpowiedzialności

Literatura uzupełniająca: Andrejew I., *Przyczynek do zagadnienia trójpodziału przestępstw*, PiP 1955/12; Andrejew I., *Oceny prawne drobnej kradzieży*, Pal. 1996/1; **Bafia J.**, *Jeszcze o czynach przepolowionych, artykuł polemiczny*, ZW 1988/6; Bafia J., *Kodyfikacja prawa o wykroczeniach*, PiP 1971/10; **Baniak S.**, *Ciąg wykroczeń a przestępstwo ciągle*, Prob. Praw. 1993/10; **Bielak U.**, *Cudzoziemiec przed kolegium*, ZW 1978/6; **Bielski M.**, *Wokół „przepolowionego” charakteru przestępstwa rozboju*, PiP 2009/2; **Błachnio-Parzych A.**, *Pozorny zbieg znamion przestępstwa i wykroczenia a zasada ne bis in idem w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, Pal. 2008/9–10; **Błaszczak M.**, *Nowe przepisy karne ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, cz. 2*, M. Praw. 2003/24, poz. 1125; Błaszczak M., *Problematyka czynów przepolowionych* [w:] *Węzłowe problemy prawa wykroczeń. Czy potrzebna jest reforma*, red. M. Kolendowska-Matejczuk, V. Vachev, Warszawa 2016; Błaszczak M., *Przepolowienie kradzieży* [w:] *Verba volant, scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015–2016. Księga pamiątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej*, red. T. Grzegorzczak, L. Olszewski, Warszawa 2017; **Bojańczyk A.**, *Ustawodawca zastawia niebezpieczne pułapki, „Rzeczpospolita”* 2006/215; **Bojarski M.**, *Glosa do wyroku SN z 4.02.2002 r., V KKN 389/01, OSP* 2002/12, poz. 166; Bojarski M., *Kolegia do spraw wykroczeń i opinie ich członków*, ZW 1989/6; Bojarski M., *Nowelizacja kodeksu wykroczeń*, M. Praw. 1998/11, poz. 415; Bojarski M., *Problemy kodyfikacji prawa wykroczeń*, Wrocław 1992; Bojarski M., *Usiłowanie dokonania wykroczenia z art. 43 ust. 3 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi*, ZW 1985/1; Bojarski M., *W sprawie społecznego niebezpieczeństwa wykroczeń*, ZW 1986/3; Bojarski M., *Z problematyki pogranicza wykroczeń i przestępstw uwagi de lege ferenda*, ZW 1988/3; Bojarski M., *Kierunki zmian w zasadach odpowiedzialności w projekcie kodeksu wykroczeń* [w:] *Wybrane zagadnienia reformy prawa karnego*, red. Z. Sienkiewicz, Wrocław 1997; Bojarski M., *Problemy pogranicza prawa o wykroczeniach i prawa karnego* [w:] *Problemy współczesnego prawa wykroczeń*, Wrocław 1989; Bojarski M., *Wybrane problemy nowej regulacji w prawie o wykroczeniach* [w:] *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. 1, red. L. Bogunia, Wrocław 1997; Bojarski M., *Zasady odpowiedzialności za wykroczenia* [w:] *Wybrane zagadnienia materialnego i procesowego prawa wykroczeń*, ZW 1986/4–5 (wkładka); Bojarski M., *Kodyfikacja prawa o wykroczeniach – problem zmian merytorycznych czy tylko techniczno-legislacyjnych* [w:] *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70. urodzin Profesora Andrzeja J. Szwarca*, red. L. Pohl, Poznań 2009; Bojarski M., *W sprawie ostatecznego uregulowania kwestii tzw. czynów przepolowionych* [w:] *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, t. 2, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012; Bojarski M., *Wykonanie rezolucji XIV Kongresu AIDP w przygotowywanej kodyfikacji polskiego prawa o wykroczeniach* [w:] *Standardy praw człowieka a polskie prawo karne*, red. J. Skupiński, J. Jakubowska-Hara, Warszawa 1995; Bojarski M., *Z pogranicza wykroczeń i przestępstw (uwagi de lege ferenda)*, ZW 1988/3; **Bojarski M.**, **Gubiński A.**, **Radecki W.**, **Stachowiak S.**, *Wybrane zagadnienia materialnego i procesowego prawa o wykroczeniach*, ZW 1986/4–5 (wkładka); **Bojarski M.**, **Płońska A.**, *O większą elastyczność środków oddanych do dyspozycji sędziemu w prawie o wykroczeniach* [w:] *Między nauką a praktyką prawa karnego*.

Księga jubileuszowa Profesora Lecha Gardockiego, red. Z. Jędrzejewski, M. Królikowski, Z. Wiernikowski, S. Żółtek, Warszawa 2014; **Bojarski M., Radecki W.**, *Spory na tle zróżnicowania wykroczeń i przestępstw* [w:] *Problemy spójności z perspektywy jego nowelizacji*, red. A. Marek, T. Oczkowski, Warszawa 2011; Bojarski M., Radecki W., *Oceny prawne obszarów stycznych wykroczeń i przestępstw*, Wrocław 1989; Bojarski M., Radecki W., *Pozakodeksowe przepisy o wykroczeniach z komentarzem*, Warszawa 1993; **Bojarski T.**, *Ewolucja polskiego systemu prawa wykroczeń na tle rozwiązań europejskich*, An. UMCS 1993, vol. XL, 3; Bojarski T., *Typizacja przestępstw i zasada nullum crimen sine lege (Wybrane zagadnienia)*, An. UMCS 1977, vol. XXIV, 8; Bojarski T., *Ewolucja polskiego systemu prawa wykroczeń* [w:] *Rozwój polskiego prawa wykroczeń*, red. T. Bojarski, M. Mozgawa, J. Szumski, Lublin 1996; Bojarski T., *Kilka uwag w kwestii zbiegu przestępstw i zbiegu przepisów* [w:] *Hominum causa omne ius constitutum est. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Alicji Grześkowiak*, red. A. Dębiński, M. Gałązka, R.D. Hałas, K. Wiak, Lublin 2006; Bojarski T., *Przestępstwo a wykroczenie* [w:] *Problemy ewolucji prawa karnego*, Lublin 1990; Bojarski T., *Společna škodlivost' čynu i vina v projekcie kodeksu karnego* [w:] *Księga pamiątkowa Profesora Mariana Cieślaka*, Kraków 1993; Bojarski T., *Z problematyki stanów konieczności w polskim prawie karnym* [w:] *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Andrzeja Wąska*, red. L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda, Lublin 2005; Bojarski T., *Zmiany dostosowawcze prawa wykroczeń do nowych kodeksów karnych* [w:] *Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Aleksandra Ratajczaka*, red. A.J. Szwarz, Poznań 1999; Bojarski T., *Uwagi o podziale czynów zabronionych na przestępstwa i wykroczenia* [w:] *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Zagadnienia materialnoprawne oraz procesowe. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Markowi Bojarskiemu*, red. K. Łuczczak, J. Sawicki, t. 1, Wrocław 2016; Bojarski T., *W kręgu zagadnień prawa wykroczeń. Niektóre dyskusyjne kwestie* [w:] *O stabilność kodeksu karnego w świetle realiów. Księga jubileuszowa Profesora Stanisława Hoca*, t. 1, red. D. Mucha, Opole 2018; Bojarski T., *Kilka uwag na temat relacji między odpowiedzialnością dyscyplinarną a karną*, PiP 2005/3; Bojarski T., *Konstytucyjna ochrona podstawowych wartości humanistycznych a projektowane prawo karne*, An. UMCS 1997, vol. XLIV, sec. G; Bojarski T., *Kilka uwag ogólnych o środkach reakcji na czyny zabronione stanowiące przestępstwa i wykroczenia* [w:] *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle*, red. K. Krajewski, Warszawa 2007; Bojarski T., *Przestępstwo ciągłe*, PiP 1995/3; Bojarski T., *Przestępstwo ciągłe – ciąg przestępstw – kara łączna – konstrukcje prawne dopełniające się czy konkurencyjne?* [w:] *Reforma prawa karnego. Propozycje i komentarze. Księga pamiątkowa Profesor Barbary Kunickiej-Michalskiej*, red. J. Jakubowska-Hara, C. Nowak, J. Skupiński, Warszawa 2018; Bojarski T., *Zmiany dostosowawcze przepisów prawa wykroczeń do nowych kodeksów karnych* [w:] *Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji 70-lecia urodzin Profesora Aleksandra Ratajczaka*, red. A.J. Szwarz, Poznań 1999; **Bojarski T., Mozgawa M., Szumski J.** (red.), *Rozwój polskiego prawa wykroczeń*, Lublin 1996; **Brzezińska J.**, *Uwagi o strukturze wykroczeń we francuskim prawie karnym* [w:] *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Zagadnienia materialnoprawne oraz procesowe. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Markowi Bojarskiemu*, red. K. Łuczczak, J. Sawicki, t. 1, Wrocław 2016; **Bryła M.**, *Sprawstwo kierownicze i sprawstwo polecające*, Prok. i Pr. 2000/1; **Buchała K.**, *Glosa do wyroku SN z dnia 27 maja 1997 r.*, V KKN 268/96, OSP 1998/3, poz. 67; **Buchała K., Zoll A.**, *Niektóre problemy pogranicza kodeksu karnego i kodeksu wykroczeń*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego” 1977/7; **Budyn-Kulik M.**, *Formy stadialne i formy zjawiskowe wykroczenia* [w:] *Reforma prawa wykroczeń*, t. 1, red. P. Daniluk, Warszawa 2019; Budyn-Kulik M., *Wykroczenia – małe przestępstwa czy czyny o charakterze administracyjnym* [w:] *Verba volant, scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015–2016. Księga pamiątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej*, red. T. Grzegorzczak, R. Olszewski, Warszawa 2017; **Cieply F., Gil D.**, *Kontratyp karcenia małoletnich: aspekty materialne i procesowe* [w:] *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; **Cieślak M.**, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1995; Cieślak M., *Uwagi na marginesie projektu prawa o orzecznictwie karnoadministracyjnym*, Pal. 1961/6; **Cieślak M., Spett K., Szymusik A., Wolter W.**, *Psychiatria w procesie karnym*, Warszawa 1991; **Cieślak W.**, *Wstępki i wykroczenia o charakterze chuligańskim w polskim prawie karnym*, Warszawa 2018; **Cybulska H.**, *Kara ograniczenia wolności w orzecznictwie kolegiów (Analiza, praktyki i wnioski)*, ZW 1976/4–5; **Ćwiakalski Z.**, *Uwagi do założeń reformy prawa wykroczeń*, PiP 1989/6; **Daniluk P.**, *Idealny zbieg wykroczenia z przestępstwem* [w:] *Aktualne problemy konstytucyjne w świetle wniosków, pytań prawnych i skarg konstytucyjnych do Trybunału Konstytucyjnego (2010–2012)*, red. P. Daniluk, M. Laskowska, Warszawa 2013; Daniluk P., *Zbieg odpowiedzialności represyjnej za ten sam czyn wypełniający znamiona wykroczenia i przestępstwa* [w:] *Aktualne problemy konstytucyjne w świetle wniosków, pytań prawnych i skarg konstytucyjnych do Trybunału Konstytucyjnego (2010–2012)*, red. P. Daniluk, M. Laskowska, Warszawa

2013; Daniluk P., *Problematyka art. 1 k.w.* [w:] *Reforma prawa wykroczeń*, t. 1, red. P. Daniluk, Warszawa 2019; **Dąbrowski W.F.**, *Zagadnienia ogólne orzecznictwa karno-administracyjnego w PRL*, Poznań 1970; **Dąbrowski W.F., Lewiński J.**, *W sprawie projektu prawa o orzecznictwie karno-administracyjnym (Postulaty pod adresem Komisji Kodyfikacyjnej)*, ZKA 1967/16; **Dębski R.**, *Z problematyki karygodności czynu zabronionego* [w:] *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Zagadnienia materialnoprawne oraz procesowe. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Markowi Bojarskiemu*, red. K. Łucarz, J. Sawicki, t. 1, Wrocław 2016; **Dębski R.**, *Typ czynu zabronionego (typizacja)* [w:] *System Prawa Karnego*, t. 3, *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, Warszawa 2017; **Dębski R.**, *Zasady odpowiedzialności* [w:] *System Prawa Karnego*, t. 3, *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, Warszawa 2017; **Długosz J.**, *Ustawowa wyłączność i okreośloność w prawie karnym*, Warszawa 2016; **Długosz J., Żurowska R.**, *Problematyka rozgraniczenia czynów karalnych wymierzonych przeciwko mieniu w kontekście odpowiedzialności za wykroczenie paserstwa* [w:] *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70. urodzin Profesora Andrzeja J. Szwarca*, red. L. Pohl, Poznań 2009; **Egierska D.**, *Zmiany w projekcie prawa o wykroczeniach*, ZKA 1969/1; **Egierska D., Smereczański J.**, *Projekt prawa o wykroczeniach*, NP 1967/4; **Egierska D., Smereczański J.**, *Projekt prawa o wykroczeniach*, NP 1969/4; **Falandysz L.**, *Sprawozdanie z sesji INP PAN poświęconej kodyfikacji prawa karno-administracyjnego*, PiP 1971/2; **Filar M.**, *Wyłączenie odpowiedzialności karnej* [w:] *Nowa kodyfikacja karna. Krótkie komentarze*, Warszawa 1998/18; **Filipek J.**, *Sprawa uprawnień organów administracji do wydawania przepisów karno-administracyjnych*, PiP 1965/11; **Filipowska-Tuthill M.**, *Kilka uwag o instytucji mediacji w sprawach o wykroczenia* [w:] *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Zagadnienia materialnoprawne oraz procesowe. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Markowi Bojarskiemu*, red. K. Łucarz, J. Sawicki, t. 1, Wrocław 2016; **Flemming M.**, *Nowe ustawodawstwo w sprawach wykroczeń (kilka uwag)*, WPP 1972/2; **Florek T., Zoll A.**, *Z problematyki pogranicza przestępstw i wykroczeń*, NP 1974/3; **Florek T., Zoll A.**, *Formy stadialne i postacie zjawiskowe popełnienia przestępstwa*, red. J. Majewski, Toruń 2007; **Gardocki L.**, *Glosa do uchwały SN z dnia 5 kwietnia 1973 r. (dot. pojęcia odpowiedzialności karnej)*, OSPiKA 1973/10, poz. 199; **Gardocki L.**, *Zasada nullum crimen sine lege a akty normatywne organów administracji*, PiP 1969/3; **Gardocki L.**, *Zasada nullum crimen sine lege we współczesnym prawie karnym* [w:] *Hominum causa omne ius constitutum est. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Alicji Grześkowiak*, red. A. Dębiński, M. Gałązka, R.D. Hałas, K. Wiak, Lublin 2006; **Gensikowski P.**, *Glosa do wyroku SN z dnia 16 lipca 2009 r., V KK 138/09 (dot. depenalizacji w prawie wykroczeń)*, OSP 2010/10; **Gensikowski P.**, *Samoistne odstąpienie od orzeczenia środka karnego w prawie wykroczeń*, PS 2008/5; **Gientkowski R.**, *Kara ograniczenia wolności orzekana w reakcji na wykroczenia*, CzPKiNP 2008/1; **Gierowski J.K., Paprzycki L.K.**, *Niepoczytalność i psychiatryczne środki zabezpieczające. Zagadnienia prawnomaterialne, procesowe, psychiatryczne i psychologiczne*, Warszawa 2013; **Giezek J.**, *Świadomość sprawcy czynu zabronionego*, Warszawa 2013; **Giezek J.**, *Podstawy wyłączenia odpowiedzialności karnej w nowym kodeksie karnym* [w:] *Nowa kodyfikacja karna*, red. L. Bogunia, Wrocław 1997; **Gostyński Z.**, *Problem wykroczeń przekształconych z występków w perspektywie reformy ustawodawstwa karnego*, PPK 1990/2; **Góral R.**, *Obrona konieczna w praktyce*, Warszawa 2011; **Górnioł O.**, *Problematyka alkoholu w projekcie prawa o wykroczeniach*, PiP 1970/10; **Gruszecki K.**, *Przestępstwa i wykroczenia w znowelizowanej ustawie o rybactwie śródlądowym*, PS 1997/3; **Grzegorzczak T.**, *Nowela do prawa wykroczeń. Komentarz*, Kraków 1999; **Grzegorzczak T.**, *O systemie organów orzekających w sprawach o wykroczenia de lege lata i de lege ferenda* [w:] *Rozwój polskiego prawa wykroczeń*, red. T. Bojarski, M. Mozgawa, J. Szumski, Lublin 1996; **Grzegorzczak T.**, *Kształtowanie się instytucji uchylania prawomocnego mandatu karnego w sprawach o wykroczenia i jej postać po nowelizacji z 20 lutego 2015 r.* [w:] *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Zagadnienia materialnoprawne oraz procesowe. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Markowi Bojarskiemu*, red. K. Łucarz, J. Sawicki, t. 1, Wrocław 2016; **Grześkowiak A.**, *Nullum crimen, nulla poena sine lege anteriori* [w:] *Prawa człowieka. Model prawny*, red. R. Wieruszewski, Ossolineum 1991; **Gubała W.**, *Czynniki wpływające na wynik pomiaru alkoholu w wydychanym powietrzu*, PnD 2001/6; **Gubiński A.**, *Alkohol a odpowiedzialność za wykroczenia*, ZW 1973/1; **Gubiński A.**, *Część ogólna kodeksu wykroczeń. Założenia i propozycje*, ZW 1990/2–3; **Gubiński A.**, *Formy i postacie winy w kodeksie wykroczeń*, ZW 1977/3; **Gubiński A.**, *Niektóre zagadnienia dotyczące ujęcia odpowiedzialności za wykroczenie w europejskich państwach socjalistycznych*, ZW 1988/1; **Gubiński A.**, *Niepoczytalność, poczytalność ograniczona*, ZW 1989/3; **Gubiński A.**, *O właściwy zakres przedmiotowy prawa o wykroczeniach*, ZW 1981/3; **Gubiński A.**, *Odpowiedzialność za usiłowanie dokonania wykroczenia*, ZW 1976/3; **Gubiński A.**, *Okoliczności wyłączające winę (nieletniość i błąd)*, ZW 1977/1; **Gubiński A.**, *Okoliczności wyłączające winę*, ZW 1976/6; **Gubiński A.**, *Podmiotowa strona wykroczenia*, ZW 1977/45; **Gubiński A.**, *Prawnik odpowiada (dot. art. 17 k.w.)*, ZW 1980/45; **Gubiński A.**, *Prawnik odpowiada (dot. art. 17 k.w.)*, ZW 1981/3; **Gubiński A.**, *Prawnik odpowiada (dot. art. 87 KW a stan wyższej konieczności lub obrona konieczna)*, ZW 1972/6; **Gubiński A.**, *Prawnik*

odpowiada (dot. działania na polecenie i pomocnictwa), ZW 1980/2; Gubiński A., Prawo o wykroczeniach w trzydziestolecu kolegiów do spraw wykroczeń, ZW 1982/3; Gubiński A., Przedmiotowe znamiona wykroczenia I (Zachowanie się sprawcy, okoliczności czynu), ZW 1977/6; Gubiński A., Przedmiotowe znamiona wykroczenia II (Skutek, związek przyczynowy), ZW 1978/1; Gubiński A., Stany konieczności, ZW 1976/4–5; Gubiński A., W kwestii rozgraniczenia niektórych kategorii wykroczeń i przestępstw, PiP 1972/2; Gubiński A., W kwestii ustawy względniejszej dla sprawcy, ZW 1973/2; Gubiński A., Wielość czynów a jedność wykroczenia, ZW 1977/2; Gubiński A., Wykroczenie ciągle i trwałe, ZKA 1962/5; Gubiński A., Wylączenie bezprawności czynu karnego, Warszawa 1961; Gubiński A., Z prac zespołu do spraw ujednoczenia rozwiązań prawa karnego i prawa o wykroczeniach, cz. 1, ZW 1990/1; cz. 2, ZW 1990/2–3; Gubiński A., Zasady odpowiedzialności a reforma prawa o wykroczeniach, ZW 1989/3; Gubiński A., Zasady odpowiedzialności w prawie o wykroczeniach, ZW 1980/45; Gubiński A., Zasady odpowiedzialności za wykroczenie (postacie popełnienia wykroczenia), ZW 1976/2; Gubiński A., Zjawiskowe postaci wykroczenia, ZW 1972/4–5; Gubiński A., Projekt kodeksu wykroczeń – wprowadzone zmiany, stosunek do zasad kodeksu karnego [w:] *Rozwój polskiego prawa wykroczeń*, red. T. Bojarski, M. Mozgawa, J. Szumski, Lublin 1996; Gubiński A., *Reforma prawa wykroczeń na tle projektu kodeksu karnego* [w:] *Rozważania o reformie i ustroju*, „Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego” 1991–1992, vol. XXXIII/1–2; Gubiński A., *Projekt reformy części ogólnej prawa o wykroczeniach*, PiP 1990/6; **Guś J.**, *Usprawiedliwiona nieświadomość zagrożenia karą jako okoliczność wyłączająca odpowiedzialność za wykroczenia*, PS 2005/5; **Guś J.**, **Sykuna S.**, *Usprawiedliwiona nieświadomość zagrożenia karą jako okoliczność wyłączająca odpowiedzialność za wykroczenie*, PS 2005/5; **Hochberg L.**, *Kodyfikacja przepisów o wykroczeniach*, PiP 1961/9; **Hryniewicz-Lach E.**, *Kara kryminalna w świetle Konstytucji RP*, Warszawa 2015; **Huminiak T.**, *Jeszcze o pojęciu środka działającego podobnie do alkoholu*, PnD 2004/7; **Huminiak T.**, *Jeszcze o pojęciu środka odurzającego i stanu „po użyciu środka odurzającego działającego podobnie do alkoholu w kierującego pojazdem”*, PnD 2004/3; **Iserzon E.**, *Uwagi do projektów materialnego i formalnego prawa o wykroczeniach*, PiP 1970/8–9; **Jakubowska-Hara J.**, *Ewolucja modelu kontroli sądowej w sprawach o wykroczenia*, PPK 1999/19; **Jakubowska-Hara J.**, *Postępowanie w sprawach o wykroczenia a międzynarodowe standardy* [w:] *Standardy praw człowieka a polskie prawo karne*, red. J. Skupiński, Warszawa 1995; **Jakubowska-Hara J.**, *Kilka uwag w kwestii alternatywnych form reakcji na wykroczenia (w kontekście reformy prawa wykroczeń)* [w:] *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Zagadnienia materialnoprawne oraz procesowe. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Markowi Bojarskiemu*, red. K. Lucarz, J. Sawicki, t. 1, Wrocław 2016; **Jakubowska-Hara J.**, *Kierunki zmian polityki karnej w świetle założeń nowelizacji kodeksu karnego z dnia 20 lutego 2015 r. – wybrane zagadnienia* [w:] *Zmiana i kontrola. Społeczeństwo wobec przestępczości*, red. K. Buczkowski, W. Klaus, W. Wiktorska, D. Woźniakowska-Fajst, Warszawa 2017; **Jakubowska-Hara J.**, *O potrzebie zmian w prawie wykroczeń* [w:] *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, t. 2, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012; **Jancewicz R.**, **Niewiński L.A.**, *Tzw. czyny „przepełnione”*, WPP 2005/2; **Janowski M.**, **Nawrocki M.**, **Rabiega R.**, **Wrześniewski M.**, *Wykroczenie jako element tak zwanego przestępstwa ciągłego* [w:] *Profesor Marian Cieslak – osoba, dzieło, kontynuacja*, red. W. Cieslak, S. Steinborn, Warszawa 2013; **Jasiński J.**, *Prawo o wykroczeniach w nowej szacie*, „Prawo i Życie” 1961/13; **Kaczmarek T.**, *O elementach wyznaczających treść społecznej szkodliwości czynu zabronionego i jej stopień (ekspozycja problemów spornych)* [w:] *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; **Kalitowski M.**, *Uśilowanie, podżeganie oraz pomocnictwo w projekcie prawa o wykroczeniach z 1970 r.*, ZN UŚI 1971/2; **Kalitowski M.**, *Kodeks wykroczeń a ochrona nieletniego i małoletniego*, ZW 1972/2; **Kardas P.**, *Lex specialis – Logiczna czy teologiczna reguła przesądzająca o pozorności zbiegu przepisów w prawie karnym?* [w:] *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; **Kardas P.**, *Akcesoryjność czy samodzielność odpowiedzialności za podżeganie i pomocnictwo w prawie wykroczeń?* [w:] *O stabilność kodeksu karnego w świetle realiów. Księga jubileuszowa Profesora Stanisława Hoca*, t. 1, red. D. Mucha, Opole 2018; **Kardas P.**, *Sprawstwo i współdziałanie w popełnieniu czynu zabronionego* [w:] *System Prawa Karnego*, t. 3, *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, Warszawa 2017; **Kardas P.**, *Problem idealnego zbiegu przestępstw na tle aktualnego stanu dogmatyki i orzecznictwa* [w:] *Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Markowi*, red. V. Konarska-Wrzosek, J. Lachowski, J. Wójcikiewicz, Warszawa 2010; **Kardas P.**, **Sławiński M.**, *Przenikanie się odpowiedzialności wykroczeniowej i administracyjnej – problem podwójnego karania* [w:] *Węzłowe problemy prawa wykroczeń. Czy potrzebna jest reforma*, red. M. Kolendowska-Matejczuk, V. Vachev, Warszawa 2016; **Kawczyński A.**, *Glosa do wyroku SN z dnia 27 maja*

1997 r., V KKN 268/96, Prok. i Pr. 1998/5; **Kocel-Krekora Z.**, Kierunki rozwoju polskiego prawa wykroczeń, ZW 1987/2, 3, 4, 5; **Konarska-Wrzošek V.**, Zmiany legislacyjne wpływające destabilizująco na stan prawny dotyczący tzw. czynów przepołowionych i kreujące stany nierówności wobec prawa sprawców takich samych czynów zabronionych [w:] *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Zagadnienia materialnoprawne oraz procesowe. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Markowi Bojarskiemu*, red. K. Łucarz, J. Sawicki, t. 1, Wrocław 2016; Konarska-Wrzošek V., *Nowo przyjęte kryteria przepoławiania czynów zabronionych skierowanych przeciwko mieniu na przestępstwa i wykroczenia i ich materialnoprawne oraz procesowe konsekwencje*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2014, z. specjalny; **Kopeć M.D.**, Zwyczaj jako okoliczność wyłączająca przepiętność czynu w polskim prawie karnym, Lublin 2015; **Kozielewicz W.**, Wykroczenia z ustawy z 27 września 1990 r. o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej – Kwestie sporne oraz propozycje zmian [w:] *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; **Krajewski R.**, Środki oddziaływania wychowawczego w prawie wykroczeń, Pal. 2013/7–8; **Król-Bogomilska M.**, Współczesne oblicze penalizacji deliktów administracyjnych. Czy warto przekształcać wykroczenia w delikty administracyjne? [w:] *Węzłowe problemy prawa wykroczeń. Czy potrzebna jest reforma*, red. M. Kolendowska-Matejczuk, V. Vachev, Warszawa 2016; **Kubicki L.**, Projekt prawa o wykroczeniach, PiP 1961/10; **Kubot Z.**, Aprobata przez przełożonego wniosku o ukaranie za wykroczenie drogowe [w:] *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Zagadnienia materialnoprawne oraz procesowe. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Markowi Bojarskiemu*, red. K. Łucarz, J. Sawicki, t. 1, Wrocław 2016; **Kudrelek J.**, Wykroczenia będące czynami przepołowionymi w ujęciu kryminologicznym, Szczytno 2010; **Kulczycki M.**, **Zduńczyk J.**, O nowym kodeksie wykroczeń, Warszawa 1972; **Kulczycki M.**, **Zduńczyk J.**, *Kodeks wykroczeń. Popularny komentarz*, Warszawa 1982; **Kulik M.**, *Zbieg przepisów ustawy i zbieg wykroczeń, kwestia ciągłości czynu* [w:] *Reforma prawa wykroczeń*, t. 1, red. P. Daniluk, Warszawa 2019; **Kunicka-Michalska B.**, *Zasada nullum crimen sine lege anteriori w Kodeksie karnym z 1932 r.* [w:] *Kodeks karny z 1932 r.*, Lublin 2015; **Lachowski J.**, *Stan wyższej konieczności w polskim prawie karnym*, Warszawa 2005; **Lernell L.**, *Określenie wykroczenia w projekcie prawa o wykroczeniach*, ZKA 1961/2; **Lewiński J.**, *Czy z art. 9 § 2 k.w. wynika obowiązek łącznego rozpoznawania kilku spraw obwinionego?*, ZW 1976/4–5; **Liszewska A.**, *Formy stadialne popełnienia czynu zabronionego* [w:] *System Prawa Karnego*, t. 3, *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, Warszawa 2017; **Liżyńska K.**, *O modelu postępowania w sprawach o wykroczenia* [w:] *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Zagadnienia materialnoprawne oraz procesowe. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Markowi Bojarskiemu*, red. K. Łucarz, J. Sawicki, t. 1, Wrocław 2016; **Łakoma K.**, *Charakterystyka sankcji administracyjnych* [w:] *Węzłowe problemy prawa wykroczeń*, red. M. Kolendowska-Matejczuk, V. Vachev, Warszawa 2016; **Łazarow K.**, *Kodyfikacyjnoje zpaczenieje bołgarskiego zakona ob administratiwnych naruszenijach i uzyskanijach* [w:] *Materiały międzynarodowej konferencji „Problemy współczesnego prawa wykroczeń”*, Wrocław 1986; **Majewski J.**, *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu a znamiona subiektywne*, Warszawa 2013; **Majewski J. (red.)**, *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu*, Toruń 2008; **Majewski J. (red.)**, *Tzw. kolizja obowiązków w prawie karnym*, Warszawa 2002; **Majewski J. (red.)**, *Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, Toruń 2006; **Majewski J.**, *Zbieg przepisów ustawy. Zagadnienia węzłowe* [w:] *System Prawa Karnego*, t. 3, *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, Warszawa 2017; **Makarewicz J.**, *Powrotna fala (projekt ustawy o wykroczeniach)*, RPEiS 1930/4; **Marcinkowski W.**, *Idealny zbieg przestępstwa z art. 178 k.k. z niektórymi wykroczeniami drogowymi*, pND 2003/10; **Marcinkowski W.**, *Materialnoprawna i procesowa problematyka idealnego zbiegu przestępstwa z wykroczeniem*, WPP 2003/3; **Marcinkowski W.**, *Wybrane zagadnienia dotyczące postępowania w sprawie o wykroczenie popełnione przez żołnierza*, WPP 1998/3–4; **Marcinkowski W.**, *Zagadnienie wyboru pomiędzy dogmatyczną a pragmatyczną interpretacją przepisu art. 9 § 1 k.w. w wojskowej procedurze wykroczeniowej*, WPP 2000/2; **Marcinkowski W.**, *Granice pomiędzy przestępstwem z art. 363 § 1 k.p.k. a niektórymi typami wykroczeń*, WPP 2011/1; **Marcinkowski W.**, *Zasada eliminacji w prawie wykroczeń*, WPP 2008/3; **Marcinkowski W.**, *Zbieg przestępstw i wykroczeń drogowych*, WPP 2004/1; **Marek A.**, *Glosa do uchwały SN z dnia 23 listopada 1972 r.*, IV KZP 49/72, NP 1973/5; **Marek A.**, *Istota i zasady odpowiedzialności karnej za wykroczenie na tle ustawy o przekazaniu niektórych drobnych przestępstw do orzecznictwa karno-administracyjnego*, Pal. 1967/5; **Marek A.**, *Kierunki postulowanych zmian prawa wykroczeń*, PiP 1987/2; **Marek A.**, *Materialna definicja wykroczenia*, Toruń 1971; **Marek A.**, *Obrona konieczna w prawie karnym na tle teorii i orzecznictwa Sądu Najwyższego*, Warszawa 2008; **Marek A.**, *Odpowiedzialność karna za spowodowanie lekkich uszkodzeń ciała przez sprawcę wypadku w komunikacji*, Prok. i Pr.-wkł. 1999/3; **Marek A.**, *Regulacje prawne dotyczące drobnych czynów karalnych (wykroczeń) w państwach Europy Zachodniej i Stanach Zjednoczonych Ameryki*, ZW 1988/6; **Marek A.**, *Zbieg przestępstw i wykroczeń*, NP 1970/9; **Marek A.**, *Czyny współukarane na tle*

prawnej jedności przestępstwa [w:] *Zbiąg przepisów oraz zbiąg przestępstw w polskim prawie karnym*, Toruń 2006; Marek A., *Problem kodyfikacji prawa wykroczeń* [w:] *Materiały międzynarodowej konferencji „Problemy współczesnego prawa wykroczeń”*, Wrocław 1986; Marek A., *Proponowany model prawa wykroczeń i orzecznictwa w sprawach o wykroczenia na tle standardów europejskich* [w:] *Rozwój polskiego prawa wykroczeń*, red. T. Bojarski, M. Mozgawa, J. Szumski, Lublin 1996; Marek A., *Uwagi o charakterze prawnym i „legislacyjnym modelu” sądowego postępowania w sprawach o wykroczenia* [w:] *Współczesne problemy procesu karnego i jego efektywności. Księga pamiątkowa Profesora Andrzeja Bulsiewicza*, red. A. Marek, Toruń 2004; Marek A., *Niedokończona reforma prawa wykroczeń* [w:] *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; Marek A., *Lachowski J.*, *Niektóre problemy wynikające z „jednoczynowości” przestępstwa ciągłego*, Prok. i Pr. 2004/11–12; Marek A., *Satko J.*, *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu (orzecznictwo, piśmiennictwo)*, Kraków 2000; Mik B., *Glosa do uchwały SN z dnia 15 września 1999 r.*, I KZP 26/99, WPP 2000/2, poz. 164; Nowicka I., *Analiza sytuacji prawnej cudzoziemca popełniającego wykroczenie*, „Policja” 2005/4; Nowicka I., *Czynny przepołowione będące wykroczeniami w ujęciu prawnym i kryminologicznym*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2009/6; Nowicka I., *Czy przepisy regulujące ponoszenie odpowiedzialności za wykroczenie zapewniają należytą ochronę praw obywateli podlegających tejże odpowiedzialności – próba odpowiedzi na pytanie, analiza przykładów* [w:] *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Zagadnienia materialnoprawne oraz procesowe. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Markowi Bojarskiemu*, red. K. Łucarz, J. Sawicki, t. 1, Wrocław 2016; Nowicka I., *Kontrawencjonalizacja – kilka uwag* [w:] *Meandry prawa karnego i kryminalistyki. Księga jubileuszowa Profesora zw. dr. hab. Stanisława Pikulskiego*, red. J. Kasprzak, W. Cieślak, I. Nowicka, Szcztyno 2015; Nowicka I., *Wykroczenia będące czynami przepołowionymi w ujęciu prawnym i kryminologicznym*, Szcztyno 2010; Nowicka I., *Kupiński R.*, *Stosowanie środków oddziaływania wychowawczego w sprawach o wykroczenia*, Prok. i Pr. 2004/7–8; **Olkowicz K.**, *Brak przesłanki znikomej społecznej szkodliwości czynu* [w:] *Węzłowe problemy prawa wykroczeń. Czy potrzebna jest reforma*, red. M. Kolendowska-Matejczuk, V. Vachev, Warszawa 2016; **Olszewski M.**, *Jednoczynowy zbiąg przestępstwa i wykroczenia*, NP 1972/4; Olszewski M., *Przestępstwo czy wykroczenie*, GP 1988/12; Olszewski M., *Stoień społecznego niebezpieczeństwa jako podstawa ograniczenia przestępstw i wykroczeń*, PiP 1988/4; Olszewski M., *Wykroczenia trwałe*, ZW 1989/3; **Pachowicz Z.**, *Glosa do postanowienia SN z dnia 24 lutego 2006 r.*, I KZP 52/05, PS 2008/6; **Paprzycki L.**, *Projekt prawa o wykroczeniach (Kilka uwag o niektórych problemach ogólnych)*, Pal. 1961/9; **Paprzycki L.**, *Niepoczytalność a podstawy ubezwłasnowolnienia – istota i tryb ustalania* [w:] *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; **Pawlik R.**, *Kontrawencjonalizacja w polskim prawie karnym i wykroczeń. Analiza teoretyczno-dogmatyczna na tle porównawczym*, Kraków 2016; **Pawłowa J.**, *Kodyfikacja ustawodawstwa o administracyjnych naruszeniach prawa (wykroczeniach) w Związku Radzieckim*, ZW 1987/1; **Piórkowska-Flieger J.**, *Glosa do uchwały SN z dnia 17 marca 2005 r.*, I KZP 2/05, OSP 2005/11, poz. 133; **Plebanek E.**, *Materialne określenie przestępstwa*, Warszawa 2009; **Płońska A.**, *Materialny substrat przestępstwa i wykroczenia* [w:] *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Zagadnienia materialnoprawne oraz procesowe. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Markowi Bojarskiemu*, red. K. Łucarz, J. Sawicki, t. 1, Wrocław 2016; **Pływaczewski E.W.**, *Kilka uwag w związku z reformą prawa wykroczeń*, Wrocław 1991; **Pływaczewski E.W.**, **Guzik-Makaruk E.M.**, *Kilka uwag na tle czynów przepołowionych po nowelizacji z 2013 r.* [w:] *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Zagadnienia materialnoprawne oraz procesowe. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Markowi Bojarskiemu*, red. K. Łucarz, J. Sawicki, t. 1, Wrocław 2016; **Pohl Ł.**, *Błąd co do okoliczności stanowiącej znanie czynu zabronionego w polskim prawie karnym (zagadnienia ogólne)*, Poznań 2013; **Pomahac R.**, *Problemy sowremiennego prawa administratiwnych prawonaruzsenij (na primiere Czechoslowakii)* [w:] *Materiały międzynarodowej konferencji „Problemy współczesnego prawa wykroczeń”*, Wrocław 1986; **Poppek E.**, *Podżeganie i pomocnictwo. Kto odpowiada za wykroczenie?*, GS 1972/17; Poppek E., *Wykroczenie – czyn społecznie niebezpieczny*, ZKA 1969/6; **Popławski H.**, *Karalne czynu przestępczego w zbiegu ustaw karnych z ustawą karno-administracyjną*, Pal. 1965/12; **Popławski H.**, *Problem granic przestępstwa i wykroczenia*, NP 1973/9; **Pracki H.**, *Zasady jurysdykcji w postępowaniu o przestępstwa i wykroczenia popełnione na przejściach granicznych*, Prok. i Pr. 1995/6; **Pradel J.**, *Wykroczenia w prawie francuskim* [w:] *Rozwój polskiego prawa wykroczeń*, red. T. Bojarski, M. Mozgawa, J. Szumski, Lublin 1996; *Prawo wykroczeń w perspektywie zmian*, red. A. Światłowski, G. Bogdan, Kraków 2011; **Radecki W.**, *Glosa do uchwały SN z dnia 19 sierpnia 1993 r.*, I KZP 17/93, OSP 1994/5, poz. 87; Radecki W., *Kary pieniężne w polskim systemie prawnym, czy nowy rodzaj odpowiedzialności karnej*, PPK 1996/14–15; Radecki W., *Normatywne ujęcie wykroczenia*, Prok. i Pr. 2003/2; Radecki W., *Zbiąg wykroczeń i zbiąg przepisów*, ZW 1977/1; Radecki W., *Zbiąg przestępstwa i wykroczenia*, ZW 1977/2;

Radecki W., *Zbieg przestępstwa i wykroczenia we współczesności*, SMO 1979/4–5; Radecki W., *Kilka uwag o zastępowaniu odpowiedzialności karnej odpowiedzialnością administracyjną* [w:] *Współczesne problemy nauk penalnych. Zagadnienia wybrane*, red. M. Bojarski, Wrocław 1994; Radecki W., *Przestępstwa, wykroczenia i delikty administracyjne w prawie polskim, czeskim i słowackim* [w:] *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Zagadnienia materialnoprawne oraz procesowe. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Markowi Bojarskiemu*, red. K. Łucarz, J. Sawicki, t. 1, Wrocław 2016; Radecki W., *Zastępowanie odpowiedzialności karnej odpowiedzialnością administracyjną na przykładzie prawnej ochrony środowiska* [w:] *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; **Raglewski J.**, *Wybrane zagadnienia zbiegu przepisów w prawie wykroczeń*, CzPKiNP 2010/1; Raglewski J., *Zbieg przepisów penalizujących czyny będące przestępstwami i wykroczeniami*, PS 2011/4; Raglewski J., *Konstrukcja tzw. przepołowionych czynów zabronionych* [w:] *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; **Rajkowski R.**, *Projekt kodeksu karnego a prawo karno-administracyjne i jego problemy kodyfikacyjne*, PiP 1956/8–9; **Rajzman H.**, *Przestępstwo ciągle w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, PiP 1960/2; **Rappaport S.**, *Zagadnienie kodyfikacji prawa o wykroczeniach w ustawodawstwie polskim*, GSW 1929/9; **Rogacka-Rzewnicka M.**, *Wykroczenia we Francji. Charakterystyka materialnoprawna i procesowa* [w:] *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Zagadnienia materialnoprawne oraz procesowe. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Markowi Bojarskiemu*, red. K. Łucarz, J. Sawicki, t. 1, Wrocław 2016; **Rusinek M.**, *Odpowiedzialność z kodeksu wykroczeń za niedochowanie wymogów ustawy o kredycie konsumenckim*, Pr. Bank. 2004/1; **Satko J.**, *Glosa do uchwały SN z dnia 16 lutego 1994 r.*, I KZP 39/93, Pal. 1994/11; **Sawicki J.**, *Z prac nad projektem nowego kodeksu wykroczeń* [w:] *Współczesne problemy nauk penalnych. Zagadnienia wybrane*, red. M. Bojarski, Wrocław 1994; **Sienkiewicz Z.**, *Odpowiedzialność nieletnich za czyn zabroniony jako wykroczenie*, Wrocław 1987; **Siewierski M.**, *Model postępowania w sprawach o wykroczenia w projekcie nowego kodeksu*, ZK 1969/2; Siewierski M., *Nowy projekt prawa o wykroczeniach*, „Prawo i Życie” 1967/22; **Sitarz O.**, *Kilka refleksji na temat likwidacji tzw. czynów przepołowionych*, Prok. i Pr. 2006/11; **Sitarz O.**, *Formy stadialne w prawie wykroczeń* [w:] *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego*, red. A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, Warszawa 2013; **Sitarz O.**, *Materialne prawo wykroczeń. Część ogólna*, Warszawa 2015; **Siwik Z.** (red.), *Prawo o wykroczeniach*, Wrocław 1980; **Skowron A.**, *Glosa do wyroku SN z dnia 6 grudnia 2012 r.*, V KK 375/12, LEX 2014; **Skupiński J.**, *Bułgarskie prawo o wykroczeniach*, ZW 1973/6; Skupiński J., *Model orzecznictwa w sprawach o wykroczenia*, PiP 1970/8–9; Skupiński J., *Model polskiego prawa o wykroczeniach*, Ossolineum 1974; Skupiński J., *Prakazanie niektórych wykroczeń w europejskich państwach socjalistycznych*, Prob. Praw. 1973/11; Skupiński J., *Przekazanie niektórych drobnych przestępstw do orzecznictwa karno-administracyjnego*, PiP 1967/1; Skupiński J., *Rumuńskie prawo o wykroczeniach*, ZW 1973/2; Skupiński J., *Kierunki doskonalenia polskiego prawa wykroczeń*, SP 1988/4; Skupiński J., *Przekazanie niektórych drobnych przestępstw do orzecznictwa karno-administracyjnego*, PiP 1967/1; **Skupiński J., Szumski J.**, *Problemy kodyfikacji prawa wykroczeń*, PiP 1998/9–10; **Smereczński J.**, *Kodyfikacja prawa o wykroczeniach*, GSiP 1970/13; **Sobolewski Z.**, *Znikome społeczne niebezpieczeństwo czynu jako podstawa stosowania art. 49 kodeksu postępowania karnego*, An. UMCS 1959, vol. VI, 5, sec. G; **Stachowiak S.**, *Ewolucja polskiego postępowania w sprawach o wykroczenia* [w:] *Nauka wobec współczesnych zagadnień prawa karnego w Polsce. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Aleksandrowi Tobisowi*, red. B. Janiszewski, Poznań 2004; **Starski T.**, *Glosa do postanowienia SN z 25.05.2010 r.*, I KZP 4/10 (dot. wykroczenia trwałego i wykroczenia z zaniechania), GSP-Prz. Orz. 2011/11; **Starski T.**, *Glosa do uchwały SN z 17.12.2008 r.*, I KZP 27/08 (dot. art. 280 § 1 k.k. i art. 130 § 3 k.w.), GSP-Prz. Orz. 2010/1; **Stefański R.A.**, *Przeгляд uchwał Izby Karnej SN w zakresie prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego i prawa wykroczeń za 2008 r.*, WPP 2009/1; **Stefański R.A.**, *Przeгляд uchwał izby karnej SN w zakresie prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego, prawa karnego skarbowego i prawa wykroczeń za 2010 r.*, WPP 2011/1; **Stefański R.A.**, *Model sądowego postępowania w sprawach o wykroczenia w nowym k.p.k.* [w:] *Nowa kodyfikacja karna. Kodeks postępowania karnego. Zagadnienia węzłowe*, Kraków 1997; **Stefański R.A.**, *Immunitet materialny w sprawach o wykroczenia* [w:] *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Zagadnienia materialnoprawne oraz procesowe. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Markowi Bojarskiemu*, red. K. Łucarz, J. Sawicki, t. 1, Wrocław 2016; **Stefański R.A.**, *Odpowiedzialność administracyjna czy karna sensu largo?* [w:] *Węzłowe problemy prawa wykroczeń. Czy potrzebna jest reforma*, red. M. Kolendowska-Matejczuk, V. Vachev, Warszawa 2016; **Stelmasiak J., Stanik-Filipowska K.**, *Zakres odpowiedzialności karnej za naruszenie administracyjnych obowiązków w zakresie ochrony i opieki dotyczącej zabytków nieruchomych. Zagadnienia podstawowe* [w:] *Teoretyczne i prak-*

tyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; **Stobiecki E.**, *Kilka uwag w sprawie zbiegu przestępstwa i wykroczenia*, ZKA 1965/3; **Sychta K.**, *Glosa do postanowienia SN z dnia 29 stycznia 2004 r.*, I KZP 40/03, PS 2006/3, poz. 118; **Szczepański W.**, *Niepoczytalność i poczytalność zmniejszona*, ZKA 1968/1; **Szczucki K.**, *Czy wszystkie wykroczenia powinny być penalizowane* [w:] *Węzłowe problemy prawa wykroczeń. Czy potrzebna jest reforma*, red. M. Kolendowska-Matejczuk, V. Vachev, Warszawa 2016; **Szmidt K.**, *Zbieg przestępstwa prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości z niektórymi typami wykroczeń*, Prok. i Pr. 2001/11; **Szumski J.**, *Kontrawencjonalizacja w Polsce. Refleksje krytyczne*, PiP 1989/9; **Szyprowski B.**, *Czynny przepołowione – problemy praktyczne*, „Prokurator” 2006/1; **Śmietanka I.**, *Zasady odpowiedzialności i karania*, ZKA 1966/5; **Świada W.**, *Prawo karne*, Warszawa 1989; **Tarapata S.**, *Dobro prawne w strukturze przestępstwa. Analiza teoretyczna i dogmatyczna*, Warszawa 2016; **Tomczyk W.**, *Czy i jakie są zasady zadośćuczynienia w wypadku wykonania kar grzywny za wykroczenia i przestępstwo pozostające w zbiegu realnym?*, ZW 1975/3; **Tomczyk W.**, *Praktyczne problemy z pogranicza prawa dotyczącego wykroczeń i prawa karnego*, ZW 1972/1; **Tyrawski T.**, *Projekt nowego prawa o wykroczeniach*, WPP 1962/1; **Tyszkiewicz L.**, *O właściwe rozwiązanie teoretyczne i dogmatyczne sporu o skutkowe czy bezskutkowe podżeganie i pomocnictwo* [w:] *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011; **Vachev V.**, *Racjonalizacja prawa wykroczeń – potrzebna jest reforma* [w:] *Węzłowe problemy prawa wykroczeń. Czy potrzebna jest reforma*, red. M. Kolendowska-Matejczuk, V. Vachev, Warszawa 2016; **Wala K.**, *Konieczność nowelizacji części ogólnej kodeksu wykroczeń*, Prok. i Pr. 2014/3; **Waltos S.**, *Konsekwencje prawne zbiegu znamion przestępstwa i wykroczenia w czynnie społecznie niebezpiecznym*, PiP 1970/11; **Warylewski J.**, *Kontratypy wiosenne*, Pal. 1999/7–8; **Warylewski J.**, *Czy zmiany w przepisach kodeksu karnego z 1997 r. dotyczących obrony koniecznej są nam potrzebne?* [w:] *Między stabilnością a zmiennością prawa karnego*, red. W. Cieślak, M. Romańczuk-Grzęda, Olsztyn 2017; **Warylewski J.**, *Czas i jego znaczenie w prawie karnym*, Gdańsk 2010; **Wąsek A.**, *Współsprawstwo w polskim prawie karnym*, Warszawa 1977; **Wąsek A.**, *Formy popełnienia przestępstwa w kodeksie karnym z 1997 r.*, Warszawa 1998; **Wiernikowski Z.**, *Działanie w granicach uprawnień lub obowiązku prawnego jako okoliczność wyłączająca bezprawność czynu*, PiP 1987/3; **Witkowska K.**, *Idealny zbieg czynów karalnych w kodeksie wykroczeń a zasada ne bis in idem*, CzPKiNP 2012/2; **Wolter W.**, *Funkcja błędu w prawie karnym*, Warszawa 1965; **Wolter W.**, *Nauka o przestępstwie*, Warszawa 1973; **Wolter W.**, *O stopniowaniu społecznego niebezpieczeństwa czynu*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1970/3; **Wolter W.**, *Reguły wyłączania wielości ocen w prawie karnym*, Warszawa 1961; **Wróbel W.**, *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, Kraków 2003; **Wróbel W.**, *Nowa reguła intertemporalna w zakresie przekształcenia przestępstw w wykroczenia (art. 2a) kodeksu wykroczeń* [w:] *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015; **Zajac D.**, *Odpowiedzialność karna za czyny popełnione za granicą*, Kraków 2017; **Zawłocki R.**, *Pojęcie i funkcja społecznej szkodliwości czynu w prawie karnym*, Warszawa 2007; *Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006; **Zimmermann M.**, *Zagadnienia kodyfikacji orzecznictwa karno-administracyjnego (wybór systemu)*, ZKA 1961/2; **Zoll A.**, *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu*, Warszawa 1982.

Kodeks wykroczeń, inaczej niż Kodeks karny, ujmuje szeroko rozdział I poświęcony zasadom odpowiedzialności. Rozdział ten obejmuje całość zasad odpowiedzialności, a więc oprócz podstawowych zasad dotyczących wykroczenia i winy – także zagadnienia form popełnienia wykroczenia oraz okoliczności wyłączających odpowiedzialność. Takie rozwiązanie jest prawidłowe. Przepisy dotyczące form popełnienia wykroczenia (stadialnych i zjawiskowych) oraz okoliczności wyłączające odpowiedzialność nie są liczne i słusznie wszystkie te konstrukcje znalazły się w jednym wspólnym rozdziale „Zasady odpowiedzialności”. Rozdział ten obejmuje więc wszystkie rozwiązania prawne, z pominięciem kar. Karom i zasadom ich orzekania poświęcono rozdział II komentowanej ustawy.

Pod względem systematyki instytucje objęte rozdziałem I usytuowano zatem prawidłowo. W ramach ogólnej charakterystyki trzeba zwrócić uwagę, że rozwiązania za-

mieszczony w rozdziale I, poza kwestią zbiegu przepisów, są wzorowane na przepisach Kodeksu karnego. W istocie odpowiadały one dokładnie rozwiązaniom przyjętym w Kodeksie karnym z 1969 r. W związku z wejściem w życie nowej kodyfikacji karnej (1.09.1998 r.) dokonano w Kodeksie wykroczeń odpowiednich zmian dostosowawczych, także w zakresie nazewnictwa.

Art. 1. [Wykroczenie]

§ 1. Odpowiedzialności za wykroczenie podlega ten tylko, kto popełnia czyn społecznie szkodliwy, zabroniony przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia pod groźbą kary aresztu, ograniczenia wolności, grzywny do 5000 złotych lub nagany.

§ 2. Nie popełnia wykroczenia sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu.

- 1. Uwagi ogólne.** Artykuł 1 ustala podstawowe zasady odpowiedzialności za wykroczenie. Jest to zasada określoności czynów zabronionych stanowiących wykroczenia oraz zasada, że warunkiem tej odpowiedzialności jest społeczna szkodliwość tych czynów. Przepis ten jednocześnie określa kary grożące za wykroczenia, przez co wyjaśniono kwestię formalnej granicy między wykroczeniem a przestępstwem. Przy okazji zmian dokonywanych w związku z wejściem w życie nowych kodyfikacji karnych (1.09.1998 r.) uzupełniono art. 1 o § 2, w którym określono zasadę winy. Jest to zupełnie zrozumiałe i uzasadnione. Jednocześnie, dostosowując przepisy Kodeksu wykroczeń do nowych sformułowań przyjętych w Kodeksie karnym z 1997 r., zmieniono określenie „społeczne niebezpieczeństwo” na „społeczną szkodliwość”. Z art. 1 wynika więc określenie wykroczenia jako czynu społecznie szkodliwego, zabronionego przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia pod groźbą odpowiedniej kary. Tak więc art. 1 k.w., analogicznie do art. 1 k.k. z 1969 r., zawiera trzy zasady wzajemnie ze sobą powiązane: odpowiedzialność spada na człowieka tylko wtedy, gdy dopuszcza się czynu, który jest społecznie szkodliwy, zabroniony pod groźbą kary przez ustawę jeszcze przed jego popełnieniem (W. Wolter [w:] I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, *Kodeks karny...*, s. 17). Pod wpływem postanowień Kodeksu karnego z 1997 r. została dodana jeszcze zasada winy (art. 1 § 2 k.w.).
- 2. Zasada określoności wykroczenia.** Formalny element w określeniu wykroczenia stanowi okoliczność, że dane zachowanie było zabronione w chwili jego popełnienia pod groźbą kary. Zagrożenie czynu karą to cecha formalna wykroczenia, podobnie jak przestępstwa. Zachowanie człowieka staje się zabronione, gdy jest ono sprzeczne z jakimś zakazem lub nakazem ustawy obowiązującej w czasie zachowania się sprawcy. Jest to warunek odpowiedzialności od czasów oświecenia, co do zasady niekwestionowany – poza zwolennikami analogii w takiej czy innej postaci. Polskie prawo karne, także w znaczeniu szerokim, nie znało w żadnym ze swoich działów analogii. Od 1932 r. nie

tylko w kodeksach karnych, lecz także w prawie wykroczeń (art. 1 pr. wyk.) przyjęto zasadę *nullum crimen sine lege*, którą na potrzeby prawa wykroczeń należałoby ująć jako *nulla contraventio sine lege*. Czyn zabroniony to taki czyn, który został zakazany przez odpowiedni przepis Kodeksu wykroczeń lub przepis zamieszczony w innej ustawie. Jak podkreślono we wstępie do niniejszego komentarza, tych innych przepisów, usytuowanych poza częścią szczególną Kodeksu wykroczeń, jest obecnie dużo. Nie należy się temu dziwić. Obowiązujący Kodeks wykroczeń został uchwalony ponad 40 lat temu.

Tylko czyn zabroniony w chwili jego popełnienia, tak jak przyjęto na całym obszarze prawa karnego, może stanowić podstawę odpowiedzialności. Odpowiedzialności za wykroczenie nie nazywamy wprost odpowiedzialnością karną. Wykroczenia w naszym systemie prawnym, inaczej niż w systemie francuskim, znajdują się obok pojęcia przestępstwa, a nie w jego granicach. Polskie prawo karne ukształtowane w 1932 r. opowiedziało się za dwupodziałem, a nie trójpodziałem przestępstw, przez wyłączenie wykroczeń i poddanie ich odrębnemu trybowi postępowania. W piśmiennictwie przedwojennym w wyniku wprowadzenia kodyfikacji prawa karnego i prawa wykroczeń na określenie wykroczenia używano także sformułowania „przestępstwo mniejszej wagi”, przestępstwo o charakterze policyjnym lub porządkowym (tak S. Glaser, *Polskie prawo...*, s. 31; por. J. Makarewicz, *Kodeks karny...*, s. 72). Panuje raczej zgodność opinii, że można tu mówić o odpowiedzialności karnej w znaczeniu szerokim. Czynem zabronionym jest każde zachowanie, które pozostaje w sprzeczności z odpowiednim nakazem lub zakazem Kodeksu wykroczeń lub innej ustawy, które to zachowanie uznają za wykroczenie (a nie za przestępstwo).

Czyny zabronione stanowiące wykroczenia określono w katalogu sformułowanym w przepisach części szczególnej Kodeksu wykroczeń. Zostały one podzielone na 12 grup rodzajowych i ujęte w 12 rozdziałach. Ponadto poważna grupa takich czynów występuje w przepisach różnych ustaw. Profesor W. Radecki usystematyzował je i podzielił na 15 grup rodzajowych (W. Radecki [w:] M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń...*, 2010, s. 37 i n.).

Zachowania wskazane w przepisach części szczególnej Kodeksu wykroczeń lub przepisach innych ustaw tworzą ustawowe typy czynów zabronionych. Obejmują one nieokreśloną, niezamkniętą liczbę stanów faktycznych. Każde zachowanie odpowiadające warunkom typu czynu zabronionego, czyli wykazujące znamiona czynu zabronionego, stanowi taki czyn zabroniony. Kara grożąca z powodu ustawowo określonego zachowania oznacza, że jest ono zabronione. Jeżeli to zachowanie zostanie realnie podjęte, staje się zachowaniem bezprawnym. Bezprawność czynu wykroczeniowego jest konsekwencją ustawowego zagrożenia karą. Realizacja zachowania zabronionego prowadzi do bezprawności. Nie jest konieczne rozpatrywanie w tym miejscu, czy bezprawność karna w ogóle, w tym wykroczeniowa, ma charakter samoistny, czy jest pochodną je-

dy nie naruszenia normy mającej swój byt poza przepisami karnymi. Wydaje się, że w szczególności bezprawność czynu wykroczeniowego trudno byłoby uzasadnić jako stanowiącą pochodną naruszenia normy innej, mającej swój byt niezależny od przepisów prawa wykroczeń. Oczywiście wiemy, że norma to reguła określonego zachowania, ma ona niejednokrotnie swój byt wcześniejszy i niezależny od zakazów i nakazów prawnokarnych, ale trzeba pamiętać, że o jej znaczeniu decydują odpowiednie przepisy prawa karnego, w tym prawa wykroczeń. Normy jako reguły określonego postępowania, aby mogły mieć znaczenie dla prawa karnego, w tym dla prawa wykroczeń, muszą zostać niejako potwierdzone przez odpowiedni przepis. Dopiero wówczas można mówić o bezprawności takiego czynu i wtedy zasadne jest określanie norm potwierdzonych przepisami prawa karnego i prawa wykroczeń jako norm prawnokarnych lub norm wykroczeniowych. Wydaje się, że zwłaszcza w zakresie bezprawia wykroczeniowego – ze względu na występowanie szczególnie dużej liczby zakazów i nakazów – nie byłoby łatwo wskazać, przynajmniej w większości wypadków, na istnienie norm występujących niejako przed przepisem prawa wykroczeń. W każdym razie zachowanie zabronione w ustawie stanowi potencjalny czyn zabroniony, natomiast zachowanie takie przez człowieka podjęte – niezależnie od formy jego popełnienia (usiłowanie lub dokonanie) – staje się czynem bezprawnym.

Obowiązywanie również w prawie wykroczeń zasady *nullum crimen sine lege* (*nulla contraventio sine lege*) jest oczywiste. Zastanawia jednak niejednokrotnie zwracanie uwagi przez Sąd Najwyższy na tę prostą, wydawałoby się, prawdę. Na przykład w wyroku z 20.10.2009 r., III KK 245/09, LEX nr 529630, Sąd Najwyższy podkreślił to w sformułowaniu, że wyrażona w art. 42 ust. 1 Konstytucji RP konstytucyjna zasada *nullum crimen sine lege poenali anteriori* ma zastosowanie również w odniesieniu do wykroczeń. Widocznie takie akcenty z punktu widzenia praktyki są potrzebne, ale przecież wynika to wprost z brzmienia art. 1 § 1 k.w. Wynikają stąd określone konsekwencje, m.in. to, że zabronione jest posługiwanie się przy opisie czynu zabronionego klauzulami generalnymi. Słusznie zwrócił uwagę na tę zasadę Sąd Najwyższy w wyroku z 9.07.2014 r., II KK 154/14, LEX nr 1482369.

W wyroku z 9.07.2014 r., II KK 154/14, Prok. i Pr. 2014/10, poz. 9, Sąd Najwyższy podkreśla, że przepisy prawne, które ingerują w prawa jednostek, muszą być dostępne i sformułowane z wystarczającą precyzją, aby umożliwić obywatelom dostosowanie swojego zachowania do zachowań oczekiwanych. W tymże orzeczeniu zwraca się uwagę, że zgodnie z art. 82 § 2 pkt 1 k.p.w. wyrok skazujący powinien zawierać dokładne określenie przypisanego obwinionemu czynu oraz jego kwalifikacji prawnej.

W innym orzeczeniu (wyrok z 26.08.2009 r., III KK 226/09, LEX nr 522816) trafnie w związku z powyższym Sąd Najwyższy podkreślił, że opis czynu zabronionego składający się na jego typ musi być zawarty w akcie prawnym o randze ustawowej i tym samym podstawą kryminalizacji nie mogą być żadne akty normatywne o charakterze

W komentarzu wyczerpująco omówiono m.in. zasady odpowiedzialności za wykroczenia, przewidziane za nie kary oraz reguły ich orzekania. Ponadto w opracowaniu znajdują się odniesienia do ustaw, których regulacje są kluczowe dla wykładni przepisów części szczególnej Kodeksu wykroczeń.

W publikacji uwzględniono zmiany do Kodeksu wykroczeń dotyczące m.in.:

- odpowiedzialności uczestnika zorganizowanej imprezy sportowej za posiadanie niebezpiecznych przedmiotów,
- nieprzestrzegania ograniczeń w dostępie do strefy czystego transportu,
- przekazania osobie nieuprawnionej profesjonalnego dowodu rejestracyjnego.

Książka jest niezbędna w pracy prawników praktyków: sędziów, adwokatów, prokuratorów i aplikantów tych zawodów. Zainteresuje również pracowników naukowych i studentów.

Tadeusz Bojarski – profesor doktor habilitowany, emerytowany profesor zwyczajny Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, profesor zwyczajny Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu; autor ponad 100 prac z zakresu prawa karnego, prawa wykroczeń, prawa nieletnich, prawa karnego skarbowego, w tym kilku wydań podręczników prawa karnego i prawa wykroczeń, współautor komentarzy do Kodeksu karnego oraz ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLWUER.PL
WWW.PROFINFO.PL

